

KIUSAAMINEN KILJAVAN LEIRIKESÄLLÄ

Kiusaamisen syitä ja leiriohjaajien valmiuksia puuttua ja ennaltaehkäistä kiusaamista Leirikesä ry:n kesäleireillä

Onerva Annaniemi
Opinnäytetyö, kevät 2015
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK) + LTO-
kelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Annaniemi, Onerva. Kiusaaminen Kiljavan kesäleireillä. Kiusaamisen syitä ja leiriohjaajien valmiuksia puuttua ja ennaltaehkäistä kiusaamista Leirikesä ry:n kesäleireillä kesällä 2014. Helsinki, kevät 2015. 59 s. 2 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + lastentarhanopettajan virkakelpoisuus.

Opinnäytetyössä selvittiin, millaisia valmiuksia Leirikesän leiriohjaajilla ja apuohjaajilla oli ennaltaehkäistä ja puuttua kiusaamiseen Leirikesä ry:n kesäleireillä kesällä 2014. Lisäksi tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miksi ja millaisissa tilanteissa kiusaamista näillä leireillä tapahtui kesällä 2014.

Tutkimus oli luonteeltaan kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen ja sen aineisto kerättiin kesällä 2014 Leirikesä ry:n leiriohjaajilta ja apuohjaajilta henkilökohtaisilla haastatteluilla. Aineistoa kerättiin myös kyselylomakkeen avulla leireille osallistuneilta lapsilta. Palautelomake leiristä annettiin jokaiselle leirille osallistuneelle lapselle ja noin kolmasosa, eli reilu 400 leiriläisistä palautti lomakkeen täytettynä. Leirityöntekijöitä oli 60, joista noin puolet halusi vastata haastatteluun.

Tutkimuksen mukaan kiusaamista voitaisiin tehokkaasti ehkäistä lisäämällä aikuisten läsnäoloa kaikissa tilanteissa leirin aikana ja panostamalla lapsiryhmän ryhmäyttämiseen leirin ensimmäisinä päivinä. Tutkimuksen mukaan suuri osa leiriohjaajista tiesi, miten kiusaamista voisi ehkäistä ja miten tilanteisiin voisi puuttua, mutta heillä ei ollut aikaa toimia kiusaamisen ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi taitojensa mukaan. Olisi tärkeää, että kaikki leirillä työskentelevät aikuiset tiedostaisivat kiusaamisen monimuotoisuuden ja sen, että kiusaamista todella tapahtuu myös Leirikesä ry:n kesäleireillä.

Avainsanat: kesäleirit, leirit, lapset, varhaiskasvatus, kiusaaminen, ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö, Leirikesä

ABSTRACT

Annaniemi, Onerva. Bullying at Leirikesä summer camps. 59 p., 2 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Spring 2015. Diaconia University of Applied Sciences, Degree Programme in Social Services, Degree: Bachelor of Social Services.

This thesis researched what kind of capabilities camp counselors possessed to prevent and tackle bullying in Leirikesä summer camps during summer of 2014. The additional purpose of this study was to find out the reasons for bullying in these summer camps during the period of study.

The study was quantitative and qualitative and the data was collected during the summer 2014 as personal interviews with camp counselors and by a questionnaire introduced to the children attending the camp. The questionnaire was introduced to all children participating the camp, and approximately one-third, i.e. over 400 children returned the completed questionnaire. The camp had 60 employees and approximately 50% of them were interviewed.

The study revealed that bullying can be effectively prevented by increasing adult presence at all times during the camp. Also investing in group forming techniques during the first days of the camp would prevent bullying. This study showed that a mayor part of the counselors had the knowledge to prevent bullying and intervening the situations. It also showed that they did not have time to work according to their knowledge. It would be important that all the counselors would be aware of the diversity of bullying and about the fact that bullying really happens at Leirikesä summer camps.

Key words: summer camps, camps, children, early childhood education, bullying, Leirikesä

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 KIUSAAMINEN	8
2.1 Kiusaaminen.....	8
2.2 Ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen.....	10
2.3 Aggressio	13
2.4 Häpeä, pelko ja syyllisyys	14
2.5 Yksinäisyys ja suru.....	16
3 ERILAISIA ROOLEJA LAPSIRYHMÄSSÄ.....	18
3.1 Aggressiivisesti käyttäytyvät lapset	18
3.2 Ujot ja yksinäiset lapset.....	20
3.3 Erityistä tukea tarvitsevat lapset.....	21
4 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	23
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	24
5.1 Tutkimusympäristö	24
5.2 Tutkimusote.....	26
5.3 Aineiston keruu.....	27
5.3.1 Kyselylomake.....	28
5.3.2 Haastattelu.....	29
5.4 Tutkimuksen kohderyhmä	30
5.5 Aineiston analyysi.....	31
6 KIUSAAMINEN KILJAVALLA	33
6.1 Leiriläisten ja ohjaajien määritelmiä kiusaamiselle.....	33
6.2 Kiusatut lapset –keitä he ovat?	34
6.3 Missä ja milloin kiusaamista tapahtuu?	37
7 OHJAAJAN ROOLI KIUSAAMISTILANTEISSA	40
7.1 Ohjaajien valmiudet ennaltaehkäistä ja puuttua kiusaamiseen.....	40
7.2 Keinoja kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja puuttumiseen	43
7.3 Kiusatun ja kiusaajan kohtelu.....	45
8 POHDINTA	48
8.1 Johtopäätökset.....	48
8.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	50
8.3 Opinnäytetyöprosessin arviointi ja oma ammatillinen kasvu	51
8.4 Jatkotutkimus- ja kehittämisaiheet	53
LÄHTEET.....	55

LIITE 1: Ohjaajien haastattelukysymykset.....	58
LIITE 2: Kyselylomake lapsille (tiivistelmä).....	59

1 JOHDANTO

Selvitän opinnäytetyössäni leiriläisten väliseen kiusaamiseen johtavia syitä Leirikesä ry:n kesäleireillä Hyvinkään Kiljavalla. Opinnäytetyöni on tehty yhteistyössä Leirikesä ry:n kanssa, joka on poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton, varhaisen lastensuojelutyön piirissä toimiva järjestö. (Leirikesä 2014 a) Leiriläisten keskinäinen kiusaaminen nousi vahvasti teemaksi keskustellessani Leirikesä ry:n toiminnanjohtajan Anna-Kaisa Pohjolan kanssa mahdollisesta opinnäytetyöni aiheesta. Leirillä tapahtuva kiusaaminen on huolettanut Leirikesän johtoa ja työntekijöitä ja siitä on saatu palautetta myös leiriläisiltä itseltään sekä heidän huoltajiltaan leiripalautteen muodossa. Leiripalautteista on käynyt myös ilmi, että kiusaaminen on viime vuosina lisääntynyt. (Leirikesän asiakaspalautte 2013.)

Opinnäytetyöni aihe on ajankohtainen paitsi Leirikesä ry:lle, myös ammatillisesti. Kiusaaminen eri ympäristöissä (esimerkiksi koulut ja työpaikat) ja sen ennaltaehkäisy ja puuttuminen ovat olleet näkyvästi esillä eri medioissa viime vuosina. Tutkimusaineistoni ja valmiin työn pohjalta Leirikesä ry voi kehittää esimerkiksi ohjaajille tarkoitettuja koulutusmateriaaleja tai vaikuttaa toimintatapoihinsa tulevina kesinä. Tämä mahdollistaa entistäkin laadukkaampien leirien järjestämisen tulevaisuudessa. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi olen haastatellut kesä-elokuussa 2014 Leirikesä ry:n ohjaajia ja apuohjaajia sekä leiriläisiä ja heidän huoltajiaan.

Kiusaaminen on ilmiönä erittäin laaja ja siksi olenkin pyrkinyt rajaamaan työtäni eri tavoin. Leirikesän leireille osallistuvien lasten ikähaarukka on seitsemästä kuuteentoista ikävuoteen, joten tässä työssä tarkastelen kiusaamista erityisesti pienimpien leiriläisten näkökulmasta. Tavoittelen sosionomin tutkinnon lisäksi myös lastentarhanopettajan virkakelpoisuutta, joten varhaiskasvatusikäisiin leiriläisiin ja varhaiskasvatuspedagogiikkaan perehtyminen oli minulle mielekästä. Oman työkokemukseni ja tutkimukseni perusteella olen huomannut, että kiusaaminen ja siihen puuttuminen on ongelmallisinta juuri alkuopetusikäisten leiriläisten kanssa. Isommat, yläasteikäiset leiriläiset osaavat kertoa kiusaamistilan-

teista oma-aloitteisesti leirin aikuisille, eikä heidän keskuudessaan ole asiakaspalautteiden mukaan juuri esiintynyt kiusaamista. (Leirikesän asiakaspalaute 2013.)

2 KIUSAAMINEN

Tässä luvussa käsittelen kiusaamista ja sen eri muotoja sekä siihen puuttumista ja sen ennaltaehkäisyä. Olen pyrkinyt erittelemään erilaisia tapoja kiusata ja tuomaan esille kiusaamisen ennaltaehkäisyn tärkeyttä. Käsittelen erilaisia tunnetiloja, jotka aiheutuvat tutkimukseni mukaan kiusaamisesta tai jotka saattavat olla osasyynä siihen, että lapsi kiusaa toisia lapsia. Tuon esiin myös lasten erilaisia tapoja reagoida kiusaamiseen ja pohdin, miten kasvattajan tulisi toimia esimerkkinä kiusaamistapausten selvittelyssä ja ennaltaehkäisemisessä. Koska kesäleireillä tapahtuvasta kiusaamisesta on hyvin vähän tutkimustietoa, olen lähestynyt asiaa koulu- ja päiväkotikiusaamiseen liittyvän tiedon kautta ja pyrkinyt soveltamaan sitä leiriympäristöön sopivaksi.

2.1 Kiusaaminen

Kiusaaminen on aina subjektiivinen kokemus. Jokainen ihminen tuntee ja erottaa itse, milloin häntä aidosti loukataan ja milloin kyseessä on leikkimielinen naljailu tai hyväntahtoinen kiusoittelu. Kasvattajana työskentelevän aikuisen olisi erityisen tärkeää pystyä erottamaan, milloin kiusaaminen ”menee rajan yli” eli muuttuu leikistä todeksi. Kiusaamisena pidetään tahallisten negatiivisten tekojen jatkuvaa tekemistä toiselle. Kasvattajan tulisi myös muistaa, ettei kahden ”tasaväkisen” lapsen yksittäinen tai satunnainen tappelu ole kiusaamista. Kiusaaminen voidaan karkeasti jaotella sosiaaliseen, henkiseen ja fyysiseen pahoinpitelyyn, jotka kaikki satuttavat ja jättävät jäljet ihmiseen. Fyysistä kiusaamista voi olla pahoinpitelyn lisäksi esimerkiksi vaatteista repiminen tai toisen tavaroihin kajoaminen. Henkisestä kiusaamisesta ei jää näkyviä jälkiä, mutta pilkkaaminen, matkiminen, ahdistelu ja uhkailu ovat sitäkin vakavampia kiusaamisen muotoja. Toisista ihmisistä tai kaveriporukasta eristäminen, huhujen levittely ja vainoaminen ovat esimerkkejä sosiaalisesta kiusaamisesta. (Harjunkoski 1994, 20–23.)

Perinteisten kiusaamismuotojen rinnalle on noussut myös sosiaalisessa mediassa ja sähköisissä viestimissä tapahtuva kiusaaminen. Nettikiusaaminen on usein päällekkäistä esimerkiksi sosiaalisen kiusaamisen kanssa ja sen valvominen ja siihen puuttuminen on todella vaikeaa. Internetissä ja sosiaalisessa mediassa kiusaamiseen liittyy pois erilaisista yhteisöistä sulkeminen, asiaton ja aggressiivinen kielenkäyttö, juorujen levittely keskustelupalstoilla ja erilaisissa ryhmissä (esimerkiksi Facebook) ja pilkkaavien tai yksityisyyttä loukkaavien kuvien ja videoiden lataaminen Internetiin tai niiden kierrättäminen älypuhelin-yhteisöissä (esimerkiksi WhatsApp). Verkossa tapahtuvaan kiusaamiseen puuttuminen on vaikeaa, koska monet sosiaalisen median yhteisöt ovat suljettuja ja kiusaajien on helppo sulkea pois ne henkilöt, joiden ei haluta kuultavan kiusaamisesta. Internet mahdollistaa myös vaikkapa videoiden lataamisen anonyymina, joten niiden alkuperän selvittäminen voi olla todella vaikeaa. (Hamarus 2012, 38–40.)

Kiusaaminen vaikuttaa aina jollain tavalla uhriinsa. Pidempään jatkunut kiusaaminen vaikuttaa myös yhteisöön jossa se tapahtuu (esimerkiksi koulu tai kesäleiri) ja vaikutuksen alaisia ovat myös ne, joihin kiusaaminen ei suoranaisesti liity. Lapsen seuratessa vierestä luokka- tai leirikaverin kiusaamista hänen oikeudentajunsa saattaa järkkyyä. Jos aikuiset eivät puutu kiusaamiseen, saattaa lapsille jäädä mielikuva, että tietyissä tilanteissa epäoikeudenmukainen kohtelu on sallittua. Kiusaaminen luo lasten yhteisöön pelkoa, jonka vuoksi lapsi ei useinkaan uskalla kertoa kiusaamisesta aikuisille ”kantelijaksi” tai ”vasikaksi” leimautumisen pelossa. Lapsi saattaa myös pelätä olevansa kiusaajan seuraava uhri ja muuttaa sen vuoksi omaa käytöstään sellaiseksi, jonka ajattelee mielittävän kiusaajaa. Kun yksittäinen lapsi kokee tulleen kiusatuksi, voi sillä olla hyvinkin vakavat seuraukset pitkälle aikuisuuteen asti. Kiusatuksi joutuminen vaikuttaa lapsen identiteetin muodostumiseen ja pahimmillaan se saattaa aiheuttaa jopa vakavia mielenterveyden häiriöitä aikuisiällä. Kiusatuksi joutunut lapsi saattaa ottaa tahtomattaan itselleen kiusatun roolin, joka seuraa häntä pitkälle aikuisuuteen. (Hamarus 2008, 75–80.)

2.2 Ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen

Varhaisella puuttumisella tarkoitetaan sitä, että työntekijä ilmaisee asiakkaalle mahdollisimman varhaisessa vaiheessa huolensa tämän tilanteesta ja etsii yhdessä asiakkaan kanssa keinoja tilanteen ratkaisemiseksi ja asiakkaan tukemiseksi. Opinnäytetyössäni tämä tarkoittaa sitä, että ohjaaja tai leirin muu aikuinen kertoo leiriläiselle olevansa huolestunut tämän hyvinvoinnista ja kertoo lapselle mahdollisesta kiusaamisepäilystä. Varhainen puuttuminen ja asian puheeksi ottaminen johtaa parhaimmillaan siihen, että lapsi kertoo, mitä on tapahtunut ja aikuinen voi lähteä selvittämään asiaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2014a.) Kiusaamisen ennaltaehkäisy ja siihen varhain puuttuminen on osa paitsi lapsiryhmän keskinäistä dynamiikkaa myös jokaisen lapsen henkilökohtaisen hyvinvoinnin turvaa. (Harjunkoski & Harjunkoski 1994, 124–125).

Lähes kaikissa Suomen kouluissa on käytössä KiVa Koulu -hanke, jolla pyritään puuttumaan lasten välisiin kiusaamistilanteisiin. Kiusaamiseen puuttumista tai väliintuloa kutsutaan interventioksi ja opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama KiVa Koulu-hanke perustuu juuri sosiaaliseen puuttumiseen. KiVa Koulu hankkeeseen kuuluu eri-ikäisille lapsille suunnatut materiaalit, joiden avulla kiusaamista voidaan käsitellä lapsen kehitystason mukaisesti. Perinteisten opetusmateriaalien ja konkreettisten tehtävien lisäksi KiVa Koulu-hankkeeseen kuuluu runsaasti myös verkkomateriaaleja. (KiVa Anti Bullying Program 2014.)

Laura Repo haastaa kasvattajan pohtimaan KiVa Koulu-tyylisen hankkeen toimivuutta pitkällä tähtäimellä. Konkreettiset tehtävät ja puuttuminen lopettavat kiusaamisen varmasti hetkeksi, mutta kierre saattaa jatkua jopa entistä pahempaan myöhemmin. Siksi kasvattajien erityisesti varhaiskasvatusympäristöissä tulisi pysyä hyvin sensitiivisinä lapsiryhmän myönteisen ilmapiirin luomisen suhteen. Kannattelevassa ja myönteisessä ilmapiirissä kasvanut lapsi kykenee myöhemmin kannattelemaan paremmin myös itseään, eikä kiusaamistilanteita välttämättä synny yhtä helposti. (Repo 2013, 99–102.)

Varhaiskasvatuksessa ja lasten kanssa muutenkin työskenneltäessä tulisi kuitenkin kiinnittää huomiota kiusaamisen ennaltaehkäisyyn eli preventioon. Pre-

ventiolla tarkoitetaan opetusta tai ohjausta, jonka myötä lapsiryhmässä ei synny kiusaamistilanteita lainkaan ja sitä voidaan kasvatusympäristössä pitää myös asennekasvatuksena. Kun kiusaamisen ja syrjinnän ennaltaehkäisy aloitetaan jo hyvin varhaisessa iässä on todennäköistä, että siitä muodostuu osa lapsen oikeudentajua ja lapselle muodostuu selkeät mallit toimia kiusaamisen ehkäisemiseksi. Kiusaamisen ennaltaehkäisemisen perustana on kunnioittava ja oikeudenmukainen suhtautuminen toisiin ihmisiin ja yhteiskunnan yhteisten pelisääntöjen opettelu. (Harjunkoski & Harjunkoski 124–125.)

Aikuisen rooli kiusaamisen ennaltaehkäisyssä lasten parissa on merkittävä. Pienetkin lapset aistivat aikuisten välisiä konflikteja tai epädynaamisia suhteita. Kasvattajien tulisikin pysyä hyvin sensitiivisinä myös omalle käytökselleen. Työympäristössä kasvattajalla on aina vastuu kunnioittavan ja avoimen ilmapiirin luomisessa ja kiusaamista ennaltaehkäisevän kasvatuksen onnistumisen kannalta olisi hyvin tärkeää kiinnittää aina huomiota myös aikuisten tapaan kommunikoida ja kohdella toisiaan. Kiusaamisen ehkäisemisessä ja kunnioittavan ilmapiirin luomisessa on kiinnitettävä huomiota hyvinkin pieniin asioihin: ilmeisiin, eleisiin ja äänenpainoihin. Niistä muodostuu parhaimmillaan kokonaisuus, jossa lapsen on turvallista kasvaa ja harjoitella yhteisiä pelisääntöjä. (Repo 2013, 98–102.)

Usein kiusaamisen ennaltaehkäisyyn tai siihen puuttumiseen liittyvissä keskusteluissa pohditaan, mikä olisi sopiva tapa rangaista kiusaavaa lasta. Hyvin pienellekin lapselle tulee toki kertoa, jos hänen käytöksensä on sopimatonta tai jos se ei ole hyväksyttävää. Tämä tulee aina tehdä lapsen ikä- ja kehitystasolle sopivalla tavalla. Kiusaamisesta puhuttaessa kasvattajan olisi hyvä käyttää selkeämpiä ilmaisuja kuten ”toista sattuu kun teet noin” tai ”toiselle tulee paha mieli, kun sanot noin” tai ”ketään ei saa kieltää tulemasta leikkiin mukaan”. Silloin pienkin lapsen on helpompi hahmottaa, mitä aikuinen kiusaamisen käsitteellä tarkoittaa. Olennaista on myös se, miten aikuinen kertoo lapselle, että hän on tehnyt väärin. Huutaminen tai alistava tapa puhua lapselle luo pelokkaan ilmapiirin ja silloin lapsen on vaikeaa sisäistää tekonsa vääryyttä. Kun aikuinen käyttäytyy turvallisesti ja kertoo lapselle rauhallisesti, että tämän käytös on ollut sopimatonta ja lapsi ei voi jatkaa sellaista käytöstä, lapsi säilyttää luottonsa aikuis-

seen ja ymmärtää, että teosta huolimatta hän on arvokas ja rakastettu. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 19–22.)

Leirikesä ry:n leiritoiminta on ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä ja se on Lastensuojelun Keskusliiton jäsen. (Leirikesä 2014a.) Leirikesä ry:n 4–7 päivän mittainen leirijakso tarjoaa huoltajille mahdollisuuden irtautua hetkeksi lapsiperheen hektisestä arjesta tai antaa kahdenkeskistä huomiota perheen muille lapsille, jotka eivät lähde leirille. Leirikesä ry:n kesäleireillä leireilleiden lasten huoltajat pitivät lapsen leiriviikkoa tärkeänä irtiottona arjesta niin heille itselleen kuin lapselleenkin. Huoltajat pitivät leiriviikkoa tärkeänä myös siksi, että se tarjosi lapsille sellaista toimintaa ja elämyksiä, mitä heidän ei ollut mahdollista saada mistään muualta joko kiireen tai perheen taloudellisen tilanteen takia. Osa huoltajista mainitsi leirille lähtemisen syyksi myös mahdollisuuden turvalliseen ja elämykselliseen kesänviettoon, kun he itse joutuvat olemaan töissä. (Leirikesän asiakaspalaute 2014.) Tämä näkyy leirin arjessa erityisen suurina lapsiryhminä alkukesän leireillä.

Ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö on toimintaa, joka tukee lapsen hyvinvointia sekä psyykkistä ja fyysistä kasvua ja kehitystä. Ennaltaehkäisevään lastensuojelutyöhön kuuluu myös vanhemmuuden tukeminen sellaisilla perheillä, jotka eivät ole lastensuojelun asiakkaina. Ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä järjestetään esimerkiksi neuvoloissa, päivähoidossa, perusopetuksessa ja nuorisotyössä. Ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön tarkoituksena on ylläpitää lapsen, vanhempien ja koko perheen voimavaroja ja elämänhallintaa, jotta perhe ei päätyisi lastensuojelun asiakkaksi. Mikäli ennaltaehkäisevän lastensuojelutyö ei riitä, on lasten ja perheiden parissa työskentelevillä ammattilaisilla velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus. (Sosiaaliportti 2014.)

Perheillä on lakisääteinen oikeus saada ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön palveluita vaikka he eivät olisikaan vielä lastensuojelun asiakkaita. Ehkäisevän lastensuojelutyön tarkoituksena on turvata lapsen kasvu, hyvinvointi ja kehitys sekä toimia vanhemmuuden tukena. Ehkäisevää lastensuojelutyötä järjestetään kouluissa, päivähoidossa, neuvoloissa, sosiaali- ja terveydenhuollossa ja nuorisotyössä. (Lastensuojelulaki 2007/417.) Myös lukuisat kolmannen sektorin toimijat, kuten esimerkiksi Leirikesä ry tekevät jatkuvasti ennaltaehkäisevää las-

tensuojelutyötä. Vastuu ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön toteutumisesta, perheiden tukemisesta ja lapsen hyvinvoinnin edistäminen on kaikilla lasten ja perheiden kanssa työskentelevillä. Asia koskee siis kaikkia kasvattajia, vaikka he eivät virallisesti lastensuojelun piirissä työskentelisikään. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014b.)

2.3 Aggressio

Kiusaamiseen liittyy aina aggressiivisia ja negatiivisia tunteita, ajatuksia ja tekoja. Aggressiivinen käytös on aina merkki jostain ärsykkeestä. Kun lapsi tuntee pahaa oloa tai ärsytystä jostain asiasta, hän pyrkii pääsemään eroon ikävästä tunteesta reagoimalla siihen aggressiivisesti. Viha ja aggressiiviset ajatukset kuuluvat jokaisen lapsen elämään, mutta lapsen on aikuisen avustuksella opittava tunnistamaan ja hallitsemaan näitä negatiivisia tunteita. Äkillisessä tunteiden puuskassa, esimerkiksi raivostuessa, ihmisen voi olla vaikeaa käyttäytyä rationaalisesti ja empaattisesti, vaan hän puhuu ja tekee asioita, joita ei välttämättä muuten tekisi. Lapselle tällainen itsehillintä ja tunteen ja teon erottaminen toisistaan on vielä vaikeampaa. (Cacciatore 2007, 16–17, 28.)

Aggressionkehitys kuuluu jokaisen lapsen kasvuun. Raisa Cacciatore on luonut tavan erotella aggressionkehitys kolmeen eri tasoon: järjen, tunteen ja biologian tasolla tapahtuvaan kehitykseen. Pieni lapsi ei osaa nimetä tunteitaan, eikä ymmärrä oikean ja väärän eroa, vaan toimii vaistojensa varansa ja tekee, miten haluaa. Lapsi ei myöskään pysty peittelemään tunteitaan kuten aikuiset, vaan toimii välittömästi ja esteettömästi tunteidensa mukaan. Kasvattajan tehtävänä on kuitenkin hyvin varhaisesta vaiheesta lähtien opastaa ja auttaa lasta opettelemaan oikeudenmukaisuutta, moraalia ja yhteiskunnan yhteisiä sääntöjä. Fyysiset aggressionpurkaukset ovat yleisiä muutaman vuoden ikäiselle lapselle, mutta viimeistään kouluikään mennessä lapsen tulisi pystyä hillitsemään omaan toimintaansa tunnekuohun keskellä. (Cacciatore 2007, 32–36.)

Vanhempien ja muiden kasvattajien tulisi osata jäsenellä omia tunteitaan, jotta he pystyvät olemaan lapsen tukena tunteiden käsittelyn opettelussa. Koti on lapselle tärkein paikka harjoitella aggressiivisten tunteiden hallintaa. Kodin tulisi olla niin sanottu turvapaikka, jossa lapsen on turvallista purkaa aggressiivisiä tunteita ilman, että hän joutuu pelkäämään tulevansa kohdeksi huonosti. Kasvattajien ja vanhempien ei tulisi myöskään pelätä raivoavaa ja aggressiivisesti käyttäytyvää lasta, vaan hellästi mutta jämäkästi pysyä tilanteessa turvallisena aikuisena. Lapselle tulee kuitenkin selittää, ettei ilkeää tai väkivaltaista käytöstä perheessä hyväksytä. Turvallisessa ympäristössä kasvava lapsi tietää, ettei hänen asemansa perheessä tai häneen kohdistuva rakkaus ole kiinni hänen aggressiivisesta käytöksestään. Mikäli koti ei ole lapselle turvallinen paikka tai lapsi ei koe omia vanhempiaan turvallisiksi, saattaa lapsi etsiä niin sanotun turva-aikuisen muualta, esimerkiksi päiväkodista. (Cacciatore 2007, 17, 32–36, 55–57.)

2.4 Häpeä, pelko ja syyllisyys

Länsimaisessa kulttuurissa häpeä mielletään yleensä yksityiseksi tunteeksi, josta on päästävä eroon mahdollisimman nopeasti ilman, että kukaan saa koskaan tietää. Häpeän tunne on erityisen voimakas siksi, ettei siitä yleensä puhuta avoimesti samoin kuin muista tunteista. Tämän vuoksi lapsella ei välttämättä ole minkäänlaista toimintamallia häpeän tunteiden käsittelemiseen. Muut negatiivisiksi mielletyt tunteet kuten esimerkiksi viha saattaa joissain tilanteissa puolustaa paikkaansa tarpeellisena ja tärkeänä tunteena, josta puhuminen on hyväksyttävää. Häpeän tunne koetaan kuitenkin aina vain negatiivisena ja ei-toivottuna tunteena. Valitettavasti häpeän tunteeseen liittyy myös aina ajatus siitä, että häpeää tunteva ihminen on jollain lailla itse syyppää häpeää aiheuttaneeseen tapahtumaan. (Eronen 2003, 4–5.)

Varhaiskasvatusikäinen lapsi vasta kehittää persoonallisuuttaan, sosiaalisia taitojaan ja tunne-elämäänsä ja tätä vaihetta järkyttäneet tapahtumat voivat myö-

hemmissä vaiheissa ilmetä psyykkisten voimavarojen heikkoutena ja kyvyttömyytenä ylläpitää mielen tasapainoa. (Keltikangas-Järvinen 1994, 105–106.)

Kiusattu lapsi kokee usein syyllisyyttä jouduttuaan kiusaamisen uhriksi. Lapsi saattaa luulla, että kiusatuksi joutuminen on hänen omaa syytensä tai jopa niin, että hän ansaitsee tulla kiusatuksi. Häpeän ja syyllisyyden tunteet saattavat olla esteinä, ettei lapsi uskalla kertoa kiusaamisesta aikuiselle. Vaikka lapsi uskaltaisikin kertoa tilanteesta aikuiselle voi olla, ettei hän koe sitä edes tarpeelliseksi, sillä hänelle on muodostunut jo niin vahva käsitys siitä, että kiusaajien toiminta on oikeutettua lapsen oman huonommuuden takia. (Psychology Today 2014.) Kiusaaminen ei tietenkään koskaan johdu kiusatun fyysisistä tai psyykkisistä ominaisuuksista vaan kiusaamalla kiusaaja hakee omaa paikkaansa lapsiryhmän hierarkiassa. Kiusaaja tavoittelee paikkaa korkealla lapsiryhmän sisäisessä valta-asettelussa ja siksi kiusaamisen uhriksi voi joutua kuka tahansa. Tätä puoltaa se, että kiusaaminen harvoin loppuu siihen, että kiusattu muuttaa itseään tai käyttäytymistään. Kiusaajalle kiusatun vaatteet ovat kaikesta huolimatta aina vääränlaiset ja kiusattu sattuu aina olevan väärässä paikassa väärään aikaan. (Hamarus 2012, 47.)

Kiusatuksi joutuminen on pelottavaa ja kriisi lapsen elämässä. Lapset reagoivat järkyttäviin tapahtumiin kehitysvaiheensa mukaan, eivätkä välttämättä pysty edes ymmärtämään, mitä todella on tapahtunut. Eriyisen vahingollista lapsen kehityksen kannalta on pitkään jatkunut, systemaattinen kiusaaminen, johon pahimmillaan liittyy fyysistä väkivaltaa. Väkivaltaisten kriisien kohteeksi suorasti tai epäsuorasti joutunut lapsi kärsii suunnattomasti itse tapahtuman lisäksi myös perusturvallisuuden tunteen menetyksestä. Kaikkein vahingollisinta lapselle on väkivalta, jossa sen aiheuttajia ovat tutut ihmiset tai jos lapsen turvallisiksi mieltämät aikuiset eivät tee asian ratkaisemiseksi mitään. (Saari, Kantanen, Kämäräinen, Parviainen, Valoaho & Pirilä 2009, 61–65.)

Pelko on voimakas tunne, jonka käsittelemiseksi lapsi tarvitsee aikuisen apua. Kiusattu lapsi saattaa tuntea pelkoa monestakin eri asiasta: paljastuuko kiusaaminen aikuisille, kiusataanko minua loppu elämä, paheneeko kiusaaminen, saanko koskaan yhtään ystävää. Usein pelko liitetään aggression tavoin johon-

kin ulkoiseen tai sisäiseen ärsykkeeseen. Yksinkertaisimmillaan tällainen ärsyke voi lapselle olla vaikkapa hämähäkki: lapsi pelästyy kun näkee hämähäkin ja mieleen jää inho ja pelko hyönteisen näkemisestä uudelleen. Tällaista pelko kutsutaan rationaaliseksi peloksi, sillä pelon syy on konkreettinen asia, johon aikuisen on helppo puuttua. Irrationaalinen pelko voi pienen lapsen elämässä olla vaikkapa kummitusten tai kuoleman pelko. Kuolema on lapselle tuntematon ja vaikeasti ymmärrettävä käsite, eikä kummitusten olemassa oloa voida selvittää ja silloin niiden pelkoon puuttuminen voi olla hyvin vaikeaa. Erilaiset pelot kuuluvat kaikkien ihmisten elämään, mutta pelko muuttuu epänormaalksi silloin, kun se alkaa haitata lapsen jokapäiväistä elämää. (Kirmanen 2000, 39–42.)

Pitkään jatkunut kiusaaminen voi aiheuttaa lapsessa pelko- ja ahdistustiloja ja lapsi saattaa esimerkiksi kieltäytyä menemästä kouluun. Pieni lapsi ei välttämättä osaa pukea pelon tunnetta sanoiksi, vaan se saattaa esiintyä konkreettisina fyysisinä oireina; vatsaan sattuu ja ruoka ei maistu. Lapsi saattaa käsitellä ikäviä tunteita myös leikkien kautta ja kasvattajan tulisikin olla sensitiivinen lasta havainnoidessa. Lapsi ei välttämättä itse tunnista omia tunteitaan, eikä välttämättä pysty vastaamaan ”pelottaako sinua” tyyppiseen kysymykseen aikuisen toivomalla tavalla. Leikit ja harrastukset ovat lapselle tärkeitä väyliä kanavoida esimerkiksi pelon tunteita leikkeihin ja piirustuksiin. (Mannerheimin lastensuojeluliitto i.a)

2.5 Yksinäisyys ja suru

Kiusatuksi joutunut lapsi joutuu kohtaamaan yksinäisyyttä ja surua siitä, että häntä kiusataan. Aina kiusatuksi joutuminen ei tietenkään tarkoita sitä, ettei lapsella voisi olla ystäviä, mutta useimmiten kiusatut lapset ovat myös muita yksinäisempiä. Toisaalta yksinäisyys ei tarkoita sitä, ettei lapsen ympärillä olisi muita ihmisiä vaan sitä, että lapsi kokee olevansa yksin ajatustensa ja elämänsä kanssa. Yksinäisyys voi lapsen elämässä tarkoittaa myös sitä, että häneltä puuttuu kaveruuden ja yhteisöllisyyden kokemukset päiväkodista tai koulusta ja

tällöin lapsen tilasta voidaan käyttää termiä sosiaalinen yksinäisyys. (Aro & Lintu 2012, 7–12.)

Kiusaaminen on aina subjektiivinen kokemus, eikä aikuinen tai kasvattaja voi määrittellä, mikä lapsesta tuntuu kiusaamiselta (Harjunkoski 1994, 20–23). Kehtään ei kuitenkaan voi pakottaa olemaan toisen ystävä ja siksi yksinäisen lapsen integroituminen lapsiryhmään voi olla erittäin vaikeaa. Yksinäinen lapsi saattaa kokea yhteisön ja kavereiden puuttumisen henkisesti raskaana kiusaamisena, vaikka kukaan lapsiryhmän jäsen ei varsinaisesti olisi tehnyt mitään tai edes tarkoituksella sulkenut lasta ryhmästä pois. Ujo ja arka lapsi saattaa itse vetäytyä ryhmästä tai olla liian arka ottamaan kontaktia muihin lapsiin. Tällaisessa tilanteessa ystävien puute saattaa muuttua krooniseksi yksinäisyydeksi kun vuosien mittaan aina yksin jäänyt lapsi ei koskaan opi sosiaalisia taitoja tai saa kokemusta sosiaalisista suhteista. (Aro & Lintu 2012, 7–12.)

3 ERILAISIA ROOLEJA LAPSIRYHMÄSSÄ

Kolmannessa luvussa pohdin lapsiryhmän eri roolien merkitystä kiusaamista-pauksissa ja sitä, altistaako tietty luonteenpiirre tai tietyntyylinen käytös kiusatuksi tulemiselle tai kiusaajaksi ajautumiselle. Olen myös pyrkinyt vertailemaan tätä teorian tietoa haastatteluista ja kyselyistä saamani aineiston kanssa ja sen myötä pyrkinyt ymmärtämään paremmin kiusaamiseen johtavia syitä Leirikesä ry:n kesäleireillä. Käsittelen tässä kappaleessa lyhyesti myös erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia, sillä Leirikesä ry:n leireille osallistuu kaikenlaisia lapsia, joilla osalla on erityisen tuen tarve.

3.1 Aggressiivisesti käyttäytyvät lapset

Aggressiivisesti käyttäytyvät lapset herättävät usein erilaisia tunteita muissa lapsissa. Aggressiivisesti käyttäytyvät lapset ovat riskiryhmässä tulla helposti kiusatuiksi mutta myös alkaa itse kiusata muita lapsia. Lapsiryhmän toiset lapset saattavat kokea aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen pelottavana ja outona ja siksi vältellä kontaktia hänen kanssaan. Aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi saattaa siten joutua eristyksiin muusta lapsiryhmästä, sillä kukaan ei halua tai uskalla leikkiä hänen kanssaan. (Repo 2013, 133.)Toiset lapset saattavat myös reagoida aggressiivisen lapsen käytökseen väkivaltaisesti. Valitettavasti olen itsekin aloittelevana kasvattajan joutunut kuulemaan vanhempien neuvovan lapsiaan kiusaamistilanteissa niin, että jos joku lyö sinua, lyö vielä kovemmin takaisin. Tällainen aggressiivisesti ja väkivaltaisesti reagoiminen ei tietenkään saa koskaan olla sallittua ja kasvattajien tulisi puuttua siihen heti.

Lapsiryhmissä aggressiivisesti käyttäytyvät lapset voidaan jaotella karkeasti kahteen ryhmään: reaktiivisesti aggressiivisiin ja sekä proaktiivisesti aggressiivisiin. Reaktiivisesti aggressiiviset lapset reagoivat ärsykkeisiin aggressiivisesti ja usein voimakkaan suuttumuksen vallassa. Aggressiivisten reaktioiden takia muut lapset alkavat vältellä tämän lapsen seuraa, sillä hän on arvaamaton.

Usein tällaiset lapset ovat poikia, joilla olisi tarvetta kasvun ja kehityksen erityiseen tukeen. (Salmivalli 2008, 59–64.) Vanhemmat saattavat kuvailla tällaista lasta impulsiiviseksi tai äkkipikaisesti ja näin perustella lapsen väkivaltaista käytöstä ja kiusaamista lapsen luonteenpiirteillä. Lapselle olisi kuitenkin hyvä alusta asti tehdä selväksi, ettei kiusaaminen ikinä johdu hänen sisäsyntyisistä luonteenpiirteistään vaan kiusaaminen on valintoja ja tekoja, joita voi aina pyytää anteeksi ja jonka voi aina halutessaan lopettaa.

Proaktiivisesti aggressiivinen lapsi toimii aggressiivisesti myös silloin kun hän ei ole vihainen tai voimakkaan tunnereaktion vallassa. Nämä lapset käyttäytyvät laskelmoivasti ja väkivaltaisesti toisia lapsia ja aikuisia kohtaan ja pyrkivät käyttöksellään saamaan itselleen jotain etuja tai hyötyjä. Lapsi saattaa hallita pelolla koko lapsiryhmää vaikkapa valitsemalla joka päivä itselleen uuden parhaan kaverin. Lapsi manipuloi toiset lapset omalle puolelleen ja saattaa käyttää hyvinkin häikäilemättömiä keinoja saavuttaakseen haluamansa valta-aseman. (Salmivalli 2008, 63.) Perinteisiä esimerkkejä tällaisesta käytöksestä ovat esimerkiksi synttärikutsuilla kiristämistä, toisen vaatteille nauramista, toisten lasten käännättämistä yhtä vastaan ja perätön kanteleminen aikuiselle.

Proaktiivisesti aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi saattaa nähdä reaktiivisesti aggressiivisessa lapsessa otollisen uhrin kiusaamiselle. Hän tietää, että ärsyttämällä toista reaktiivisesti aggressiivinen lapsi ennen pitkää ”räjähtää”. Tuolloin proaktiivisesti aggressiivinen lapsi voi muuttaa rooliaan ja käännättää ryhmän toiset lapset suuttunutta lasta vastaan: ”ei leikitä ton hullun kanssa, se vaan huutaa ja lyö. Mä en ainakaan ikinä tekis noin.” Tällöin hän saa itselleen toisten lasten hyväksynnän ja vielä lisäksi toiset lapset halveksumaan kiusattua lasta. Pahimmassa tapauksessa aikuiset kiinnittävät huomiota vain reaktiivisesti aggressiivisen lapsen raivokohtaukseen ja hän saa tilanteessa ”syyt niskoilleen”.

Kasvattajan tulisi pystyä tunnistamaan tällainen aggressiivinen käytös jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Kasvattajan sensitiivinen suhtautuminen lapsiin voi olla apuna, ettei aikuinen vahingossakaan lähde mukaan proaktiivisesti aggressiivisen lapsen toimintaan vaan pysäyttää lapsen ja antaa hänelle konkreettisia malleja, miten hän voisi toimia toisin. Kasvattajan tulee tehdä lapselle selväksi,

ettei hänen käyttäytymisensä ole missään tapauksessa hyväksyttävää ja ettei lapsi tule saavuttamaan proaktiivisesti aggressiivisella käytöksellään mitään positiivista. Kiusaamiseen ja aggressiiviseen käytökseen puuttuminen ei kuitenkaan saa tarkoittaa sitä, että lasta rankaistaan kohtuuttomasti. Tärkeintä on, että kasvattaja pystyy kertomaan lapselle miten hänen tulisi toimia, jotta hänen käyttöksensä ei loukkaa ja satuta muita. (Repo 2013, 136–137.)

3.2 Ujot ja yksinäiset lapset

Ujo ja vetäytyvä lapsi voi tuntua aggressiivisen lapsen vastakohtalta, mutta heitä yhdistää ainakin kasvanut riski altistua kiusaamiselle. Syrjäänvetäytyvä ja ujo lapsi eristäytyy tai joutuu eristetyksi lapsiryhmästä ja torjutuksi tuleminen heikentää entisestään hänen kykyjään päästä osaksi ryhmää. Jotkut lapset haluavat leikkiä ja puuhastella yksin, eivätkä he kaipaa ympärilleen toisten lasten seuraa. Tällöin he ovat itse valinneet ryhmästä vetäytymisen, joka ei ole lapselle välttämättä lainkaan vahingollista. Vetäytyminen voi kuitenkin johtua myös siitä, ettei lapsi uskalla tai kehtaa hakeutua toisten lasten leikkeihin mukaan. Epävarmuus ja estyneisyys voi johtaa lapsen kiusaamiseen erityisesti silloin, kun lapsiryhmässä on mukana voimakasluonteisia ja aggressiivisiä lapsia. (Keltikangas-Järvinen 2010, 41–43.)

Ujoa ja arkaa lasta ei välttämättä kiusata aktiivisen näkyvästi. Tilanteessa syntyy kierre, kun lapsi ei itse oma-aloitteisesti hakeudu toisten lasten seuraan eivätkä he puolestaan lähesty ujoa ja hiljaista lasta. Toiset lapset saattavat kokea, että hiljainen lapsi on vaikeasti lähestyttävä tai kukaan ei vain yksinkertaisesti ole koskaan tutustunut häneen. Tämän seurauksena lapsi saattaa alkaa itse ajatella, että on turhaa edes yrittää hakea kontaktia toisiin, sillä kukaan ei kuitenkaan haluaisi leikkiä hänen kanssaan. (Repo 2013, 139–141.) Pidempään jatkunut tilanne voi olla erityisen vahingollinen lapsen tulevaisuuden kannalta. Jos esimerkiksi päivähoidossa lapsi omaksuu itselleen roolin, jossa kukaan ei kuitenkaan välitä hänestä, saattaa lapsi jatkaa tämän roolin ylläpitoa myös vaikkapa myöhemmin koulussa ja harrastuksista. Näin ollen sama lapsi joutuu tah-

tomattaan kaikissa ympäristöissä eristyksiin toisista lapsista, eikä ystäväpiiriä tai yhteisöllisyyden tunnetta pääse koskaan muodostumaan.

Kasvattajan rooli ujon ja hiljaisen lapsen tukena on merkittävä. Kasvattajan tulisi olla erityisen sensitiivinen lapsiryhmässä, jossa on hiljaisia tai ujoja lapsia. Ujo lapsi tarvitsee aikuiselta erityisen paljon kannustusta ja pitkäjänteisyyttä ujouden voittamisessa. Kokonaan ujoutta ei voi eikä tarvitse kitkeä lapsesta, sillä se on usein luonteenpiirre joka seuraa lasta aikuisuuteen asti. Kasvattaja voi kuitenkin kannustavasti ohjata ja tukea lasta pikku hiljaa toisten lasten pariin ja näin mahdollistaa lapselle positiivisia kokemuksia yhdessä tekemisestä. Kasvattajan tulee tuki pysyä tarkkana myös huomatakseen, ettei ujous tai vetäytyminen johdu esimerkiksi kuulon tai kielellisen kehityksen ongelmista. (Repo 2013, 140–141) Lapsen vetäytyminen ei tarkoita sitä, etteikö hän haluaisi tai etteikö häntä kiinnostaisi osallistua yhteiseen tekemiseen. Lapsi vain saattaa olla liian arka yrittämään uutta tai vaikealta tuntuvaa asiaa. (Kalliala 2008, 234–235.)

3.3 Erityistä tukea tarvitsevat lapset

Erityistä tukea tarvitsevia lapsia on integroitu lähes kaikkiin mahdollisiin lapsiryhmiin. Suomessa on vallalla ajatustapa, jossa vammaiset ja erityisen tuen tarpeessa olevat lapset halutaan integroida osaksi yhteiskuntaa. Tätä ajatusmallia kutsutaan inkluusioksi ja se edellyttää kaikkien lasten kohtelemista ja kohtaamista täysin tasavertaisesti. Osa erityistä tukea tarvitsevistä lapsista poikkeaa muista lapsista käytökseltään tai ulkonäöltään. Tämän vuoksi he ovat erityisesti riskiryhmässä joutua kiusaamisen uhreiksi tai tulla itse kiusaajaksi. Erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi saattaa tahattomasti aiheuttaa toisille lapsille mielihäpeä ja kiusata heitä normeista poikkeavan käytöksensä takia. Toisaalta toiset lapset saattavat kiusata lasta juuri näistä samoista syistä johtuen. Lapset saattavat esimerkiksi matkia oudosti liikkuvaa tai puhuvaa lasta, sulkea hänet pois ryhmästä tai pilkata hänen erilaista ulkonäköään. (Repo 2013, 145–146.)

Suomessa erityistä tukea tarvitseville lapsilla on mahdollista saada heidän tarvitsemiaan palveluita, kuten esimerkiksi puhe- tai fysioterapiaa. Kasvattajan tulisi kuitenkin muistaa, että tällainen lapsi tarvitsee tukea myös sosiaalisten taitojen harjoittelussa ja ystävyyssuhteiden solmimisessa. Kasvattajan pitäisi muistaa, että usein lapsia pelottaa erilaisuus ja pelko voi olla esteenä ystävyyssuhteiden solmimiselle. Useimmat erityislapset hyötyvät päivähoidosta tavallisessa lapsiryhmässä, mutta lapsen hyöty tulisi aina arvioida tapauskohtaisesti. (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja Hyvinvoinnin tutkimuskeskus 2014c.) Olisikin hyvä, jos lapsiryhmässä voitaisiin avoimesti puhua erilaisuudesta ja näin rikkoa lasten ennakkoluuloja ja pelkoja.

Leirikesä ry:n kesäleireille osallistuu myös erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Osa näistä lapsista on integroitu osaksi tukea tarvitsemattomien lasten telttakylä. Usein näiden lasten huoltajiin on oltu yhteydessä jo ennen leirin alkamista, jotta leirillä voitaisiin ottaa mahdollisimman hyvin huomioon lapsen erityistarpeet. Mikäli leiri ei tästä huolimatta suju täysin odotusten mukaan, on ohjaajilla tapana olla yhteydessä huoltajiin ja pohtia yhdessä, miten lapsen kanssa tulisi parhaiten toimia. Leirille osallistuvat kehitysvammaiset leiriläiset on koottu leirillä omaksi telttakyläksi, mutta muuten he osallistuvat leirin ohjelmaan muun leirin tavoin. Kehitysvammaisten leiriläisten telttakylä on pienempi lapsiryhmä, mikä mahdollistaa aikuisten suuremman määrän.

4 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia kiusaamisen yleisyyttä ja leirityöntekijöiden valmiuksia puuttua ja ennaltaehkäistä sitä Leirikesä ry:n kesäleireillä Kiljavalla kesällä 2014. Tarkoituksena oli kartoittaa, miten leiriohjaajat tapasivat puuttua kiusaamiseen ja miten he itse kokivat omat valmiutensa kiusaamisen ehkäisyyn. Toisaalta tutkimuksen tarkoituksena oli myös tutkia kiusaamisen uhreiksi joutuvien lasten kokemuksia Kiljavan kesäleireiltä. Tutkimuksessa haluttiin selvittää, millaisissa tilanteissa lapset joutuivat kiusatuiksi ja miten he kokivat aikuisten puuttumisen tilanteeseen.

Tutkimuksen tarkoituksen mukaisesti tutkimusongelmat rajautuivat seuraaviksi tutkimuskysymyksiksi:

- Mitä kiusaaminen ohjaajien ja leiriläisten mielestä on?
- Mitä keinoja ja valmiuksia leiriohjaajilla on ennaltaehkäistä, puuttua ja lopettaa kiusaaminen Kiljavan Leirikesällä?
- Miksi leiriläiset joutuvat kiusatuiksi?
- Millaisissa tilanteissa leiriläiset joutuvat kiusatuiksi?
- Miten ohjaajat voisivat ennaltaehkäistä ja puuttua kiusaamiseen paremmin ja tehokkaammin?

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimusympäristö

Leirikesä ry on valtakunnallinen järjestö, jonka toiminta on ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä. Leirikesän kesäleireillä osallistuvilla lapsilla on hyvin heterogeeniset lähtökohdat ja taustat, mikä vaatii ohjaajalta erityistä herkkyyttä tunnistaa ja huomata kiusaamistilanteet ja puuttua niihin mahdollisimman nopeasti. Tällä hetkellä Leirikesä ry järjestää lastenleirejä Hyvinkään Kiljavalla koulujen loma-aikoina, eli kesällä, joulun aikaan sekä hiihtolomalla. Kysynnän mukaan Leirikesä ry järjestää myös leirikoulutoimintaa. (Leirikesä 2014a.)

Leiritoiminta on kaikille lapsille avointa, ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä. Lasten huoltajien on mahdollista saada alennusta leirimaksuihin, taloudellisin tai terveydellisin syin Raha-automaattiyhdistyksen Leirikesä ry:lle myöntämän tuen myötä. Raha-automaattiyhdistyksen tuella Leirikesä ry:n leireillä käy joka vuosi yli 1000 lapsen leiritoimintaa ja sen myötä Leirikesä ry on Suomen suurin tuettuja lastenleirejä järjestävä yhdistys. Leirikesä ry:n leiritoimintaa tukevat vuosittain myös pääkaupunkiseudun kunnat (Helsinki, Espoo ja Vantaa) mikä mahdollistaa kaikille pääkaupunkiseudun lapsille alennetun leirihinnan. (Leirikesä 2014a.)

Leirikesä ry:n kesäleireille osallistui kesällä 2014 yli 1500 lasta yhdeksän kesälomaviikon aikana. Alkukesän viikoilla leiriläisiä oli enemmän ja leirit pienenevät kesän loppua kohden. Leiriläiset ovat pääosin ala-asteikäisiä lapsia. Leirikesä ry:n leireille osallistuu aina myös ”bronttoja”, jotka ovat yläasteikäisiä leirisosiskoja ja -veljiä, jotka toimivat pienempien leiriläisten ja välillä ohjaajienkin apuna leirin arjessa. Osa leiriläisistä on kehitysvammaisia ja osalla leiriläisistä on leirillä mukana avustaja. Leirikesän leireillä avustaja on valittu omista ohjaajista ja toimii lapsen tukena esimerkiksi arkisissa asioissa (esimerkiksi aamu- ja iltapesut) tai apuna sosiaalisissa tilanteissa. Yksi avustaja saattaa toimia kahden tai kolmenkin leiriläisen tukena, mikäli lapsi ei tarvitse intensiivistä yhden

aikuisen tukea jatkuvasti. Kiljavan leirikeskuksessa yövytään ulkona telttamajoituksessa, joten leiriläisten tulee olla niin omatoimisia, että pärjäävät haastavammissakin olosuhteissa. (Leirikesä 2014b.)

Leirikesä ry:n leireillä työskentelee moniammatillinen työyhteisö, johon kuuluu ohjaajien ja apuohjaajien lisäksi keittiöhenkilökuntaa, huoltomies, yövalvoja, toimistotyöntekijöitä, ohjelmapäälliköitä, kehitysvammaisten leirin vastaava, ensiapuvastaavia, mediavastaavia sekä tietysti leirinjohtaja. Koska Leirikesä ry:n kesäleirien ohjaaminen on luonnollisestikin kesätyö, on suuri osa työntekijöistä eri alojen opiskelijoita. (Leirikesä 2014a.) Suurin osa Leirikesän ohjaajista opiskelee opetus- tai kasvatusalaa, mutta joukossa on myös muiden alojen opiskelijoita. Omasta mielestäni eri alojen opiskelijoista ja ammattilaisista muodostuva työyhteisö on erityisen innostava ja luova, sillä eri alojen edustajat tuovat työntekoon omaa erilaista näkemystään. Ohjaajat ja apuohjaajat toimivat leirillä kasvattajan roolissa vaikka valmista koulutusta kasvatustehtäviin ei vielä ole. Apuohjaajat ovat alaikäisiä ja sen myötä useimmiten lukiolaisia tai ammattikoululaisia.

Erilaiset ja eri vaiheisiin edenneet opinnot tuovat haastetta ohjaajien valmiuksiin puuttua kiusaamistilanteisiin. Leirikesä ry järjestää kuitenkin keväisin ennen kesäleirien alkua kaksi koulutusviikonloppua, joissa annetaan työkaluja esimerkiksi kiusaamisen tai muiden haastavien lapsitilanteiden selvittämiseksi. Koulutusviikonloput eivät ole pakollisia, mutta osallistuminen on erittäin suotavaa. Leirien tarkoituksena on tuottaa lapsille elämyksiä, turvallista ja mielekästä toimintaa kesälomalle, mahdollisuuden saada uusia ystäviä ja kohottaa sen myötä itsetuntoa. Leireillä lapsilla on myös useita mahdollisuuksia ”ylittää itsensä” ja itseenäistyä, mitkä edelleen osaltaan tukevat lapsen positiivisen minäkuvan kasvua. (Leirikesä 2014a.)

Leirikesä ry antaa kaikille asiakkailleen leirin lupauksen, jolla halutaan taata kaikille leiriläisille paras mahdollinen leirikokemus. Leirin lupaus sisältää konkreettisia asioita, joita toteuttamalla lasten ja heidän huoltajiensa kokemus Leirikesä ry:n leireistä olisi mahdollisimman onnistunut. Leirin lupaus koostuu viidestä elementistä, jotka ovat lupaus perinteisestä leiritunnelmasta ja -ohjelmasta, paras mahdollinen huolenpito leiriläisistä, lapsen kasvun ja uuden oppimisen

tukeminen, innokas, koulutettu ja ammattimainen henkilökunta sekä sujuva tiedonkulku leirin ja kodin välillä.

Leirin lupaus pohjaa vahvasti Leirikesän arvoihin, joita ovat hyvä olla, taito tehdä, tila luoda, halu arvostaa ja lupa kasvaa. Koko Leirikesän henkilökunta toimii näiden arvojen pohjalta ja kesällä 2014 näiden arvojen toteutumiseen on kiinnitetty erityistä huomiota esimerkiksi leiriohjelman suunnittelussa. Nämä arvot ohjaavat paitsi henkilökunnan työn tekoa, myös heidän suhtautumistaan asiakkaisiin ja toisiinsa. (Leirikesä 2014a.) Olen pyrkinyt pitämään nämä arvot mielessä myös tätä opinnäytetyötä tehdessäni ja miettiessäni juuri Leirikesälle sopivia malleja kiusaamisen ehkäisyyn.

5.2 Tutkimusote

Opinnäytetyöni tutkimuksen tutkimusote on sekä kvalitatiivinen eli laadullinen että kvantitatiivinen eli määrällinen. Valitsin toiseksi metodiksi laadullisen tutkimuksen, sillä kiusaaminen on ilmiönä aina jokaisen subjektiivinen kokemus, eikä kiusaamisen määrää tai vakavuutta voi mitata numeroina. Laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on saada uutta tietoa niin sanotusta todellisesta elämästä ja ilmiöistä. Laadullinen tutkimusote sopii nimenomaan tällaisiin tutkimuksiin, joissa halutaan ymmärtää ja selittää jotakin asiaa tai ilmiötä. Siksi tähän tutkimusotteeseen sopivia tiedonkeruumenetelmiä ovat haastattelu tai havainnointi. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 160–161, 164.)

Myös määrällinen tutkimusote sopii tähän tutkimukseen hyvin, sillä tarkoituksenani oli selvittää, kuinka paljon kiusaamista esiintyy. Kvantitatiivinen tutkimusote mahdollistaa juuri tällaisen määrän mittaavan tutkimuksen tekemisen. Kvantitatiivinen tutkimusote perustuu nimenomaan tutkimuskohteen kuvaamiseen ja tulkitsemiseen numeroiden ja tilastojen avulla. (Jyväskylän yliopisto 2014.) Käytännössä olen toteuttanut tätä tutkimusmenetelmää laatimalla tilastoja ja taulukoita saamistani haastattelutuloksista ja tulkitsemalla niitä. Näiden tutkimusmenetelmien tukena on olen havainnoinut tutkimusympäristöäni mahdollisuuksien mukaan. Koska tein töitä tutkimusympäristössä, on aktiivinen havain-

nointi osa tutkimusaineiston keruuta ja aiheeseen perehtymistä. Oma, useamman vuoden kokemukseni leiriohjaajana auttaa minua havainnoimaan erilaisia tilanteita, joissa kiusaamista mahdollisesti tapahtuu tai joissa ohjaaja puuttuu tai ennaltaehkäisee kiusaamistilanteita.

Mielestäni näiden kahden tutkimusmenetelmän yhdistäminen on antanut mahdollisuuden tutkia ja tulkita laajemmin kiusaamisilmiötä Leirikesä ry:n kesäleireillä. Määrällinen ja laadullinen tutkimusote tukevat tässä tutkimuksessa toisiaan ja ovat auttaneet minua saamaan laajan ja monipuolisen kuvan kiusaamisesta ja sen laajuudesta tutkimusympäristössä. Vain toisen tutkimusmenetelmän valitseminen olisi muuttanut tutkimuskysymyksiä ja supistanut tutkimuksen tarkoitusta huomattavasti. Usein erilaisten ryhmien toimintaa tutkittaessa vain yhden menetelmän käyttö ei riitä, sillä silloin tutkimustulos voi jäädä liian kapeaksi. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 38–39.) Yhdistelemällä näitä kahta tutkimusmenetelmää tutkimukseni luotettavuus lisääntyy samalla kun eri menetelmät luovat tutkimukseen erilaisia näkökulmia lähestyä asiaa.

5.3 Aineiston keruu

Opinnäytetyöni tiedonkeruu koostui kahdesta osasta: ohjaajien haastatteluista sekä leiriläisten ja heidän huoltajiensa strukturoidusta lomakehaastattelusta. Strukturoitu lomake annettiin kaikille lapsille heidän lähtiessään pois Leirikesän leiriltä ja he saivat itse huoltajiensa kanssa päättää, haluavatko he vastata kyselyyn. Vastauksia palautui 439 kappaletta eli karkeasti noin kolmasosa leiriläisistä vastasi kyselyyn. Pyysin noin 60 ohjaajaa ja apuohjaajaa osallistumaan haastatteluun ja 30 henkilöä vastasi minulle joko suullisesti tai kirjallisesti. Alkuperäinen suunnitelmani oli haastatella kaikkia ohjaajia henkilökohtaisesti, mutta hektisen leiriarjen keskellä osoittautui toimivammaksi ratkaisuksi antaa haastattelukysymykset kirjallisena ja antaa haastateltavan vastata niihin omassa tahdissa kesän aikana. Osa ohjaajista vastasi kysymyksiin kirjallisesti, osa sosiaalisen median online-keskustelun avulla ja osa perinteisesti kasvotusten.

Opinnäytetyöni tiedonkeruun perustana on Leirikesä ry:n henkilökunnan suulliset ja kirjalliset haastattelut, leiriläisten ja heidän huoltajiensa strukturoidut haastattelut (haastattelulomake) sekä aiheeseen liittyvään lähdeaineistoon tutustuminen ja sen kriittinen analysointi. Koska leiriläisiä oli kesän 2014 aikana odotettavissa noin 1500, oli strukturoitu haastattelu ainoa käytännössä mahdollinen tapa leiriläisten ja heidän huoltajiensa mielipiteen selvittämiseksi. Ohjaajina tai apuohjaajina työskenteleviä henkilöitä oli huomattavasti vähemmän, noin 60, jolloin heidän henkilökohtainen haastattelunsa oli kesän aikana mahdollista. Käytän lähteenä myös Leirikesä ry:n aikaisemmilta kesiltä kerättyä leiripalautetta. Olen toteuttanut ohjaajien haastattelut yksilöhaastatteluina, sillä se on mielestäni luontevin tapa käsitellä omaan työhön ja sen reflektointiin liittyviä asioita. Osa yksilöhaastatteluista on toteutettu lähettämällä kysymykset kirjallisesti ja minulla on ollut mahdollisuus pyytää jälkikäteen tarkennuksia vastauksiin henkilökohtaisesti haastateltavalta. Tästä on ollut suuri apu vastauksia tulkitessa.

5.3.1 Kyselylomake

Kyselylomake sopii tiedonkeruutavaksi silloin, kun haastateltavien määrä on suuri tai jos kysyttäviä asioita ei ole kovin paljon. Kyselylomakkeessa voi olla valmiit vastausvaihtoehdot tai avoimia kysymyksiä, joihin vastaaja voi vastata omin sanoin. Tätä tutkimusta varten tehdyssä kyselylomakkeessa (LIITE 2) oli yhdistelty näitä molempia mahdollisimman laajan kuvan saamiseksi. Avoimet kysymykset mahdollistavat laajemmat ja monipuolisemmat vastaukset kuin ”rasti ruutuun” –kyselyt. Kyselylomakkeen laatimisessa on tärkeää ottaa huomioon lomakkeen selkeys ja muistaa, ettei tutkimuksen tekijä voi tehdä haastateltavalle tarkentavia kysymyksiä vastaamisen jälkeen. (Järvinen & Järvinen 2000, 155.)

Leiriläisten haastatteluun kyselylomake oli erityisen hyödyllinen, sillä lapset saivat lomakkeen mukaansa lähtiessään leiriltä ja he saattoivat vastata siihen rauhassa huoltajiensa kanssa silloin, kuin heillä oli siihen tarpeeksi aikaa. Toisaalta kyselylomakkeeseen vastaamatta jättäminen on usein helpompaa kuin henkilö-

kohtaisesta haastattelusta kieltäytyminen. (Järvinen & Järvinen 2000, 155.) Jos leiriläisiltä pyydetäisiin vastauksia kyselyyn jo leirillä ennen kotiin lähtöä, saataisi vastaaminen jäädä monelta kokonaan tai se saatettaisiin tehdä kiireessä kotiin lähdön hetkellä. Heti leirin jälkeen moni lapsi elää vielä täysin leiritunnelmissa ja siksi ikävämpien asioiden pohtiminen kyselylomakkeeseen saattaisi olla hankalaa. Joidenkin lasten saattaisi myös olla vaikeaa kertoa esimerkiksi kiusaamisesta leiriohjaajien läsnä ollessa, jos se ei ollut tullut ilmi aiemmin leirin aikana.

5.3.2 Haastattelu

Haastattelussa tarkoituksena on saada mahdollisimman paljon luotettavaa tietoa halutusta aiheesta, eli tässä tutkimuksessa ohjaajien valmiuksista ennaltaehkäistä ja selvittää kiusaamistapauksia. Haastattelu on keskustelunomainen tilanne, jossa haastateltavalla on tarvittaessa mahdollisuus kysyä tarkentavia kysymyksiä ja pyytää haastateltavaa kertomaan esimerkkejä haluamista tilanteista. Jos haastattelun aihe on monimutkainen tai kysymyksiä on paljon, voi haastattelija antaa haastateltavalle kysymykset etukäteen, jotta vastaaminen olisi sujuvampaa. Haastattelu voidaan toteuttaa monella eri tapaa haastattelun aiheesta ja luonteesta riippuen. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, joka jättää runsaasti tilaa haastateltavan omille kokemuksille ja mielipiteille, mutta haastattelijalla on kuitenkin mahdollisuus ohjailta tarkoilla kysymyksillä haastattelua haluamaansa suuntaan. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 41–43.) Tässä tutkimuksessa käytin ohjaajien ja apuohjaajien haastatteluun teemahaastattelua.

Kysyin kaikilta haastateltaviltani täysin samat kysymykset, sillä halusin saada vastauksia tiettyihin, melko tarkasti rajattuihin kysymyksiin. Kysymyksien tarkka suunnittelu ja miettiminen etukäteen on tärkeää tutkimusongelman ja tutkimuksen etenemisen kannalta (Hirsjärvi & Hurme 2011, 41–43). Kysyin kuitenkin joiltain haastateltavilta tarkentavia kysymyksiä silloin, kun vastaus jäi itselleni epäselväksi tai halusin kuulla vastaajalta lisää jostain tietystä aiheesta. Joissain tilanteissa pyysin haastateltavaa kertomaan konkreettisia esimerkkejä omien ha-

vaintojensa mukaan, joka helpotti selkeämmän kuvan saamista esimerkiksi kiusaamistilanteista. Kerroin haastattelujen aluksi, että vastaukset tallennetaan nimettömästi ja niitä käytetään vain tätä tutkimusta varten. Haastateltavien kanssa myös sovittiin, että vastaukset tuhoetaan sen jälkeen, kun niitä ei enää tarvita tämän tutkimuksen tekemiseen. Vastaukset eivät päädy sellaisenaan kenenkään muun luettavaksi.

5.4 Tutkimuksen kohderyhmä

Opinnäytetyöni kohderyhmä ovat kaikki Leirikesä ry:n kesäleireillä kesällä 2014 osallistuneet lapset. Haastattelulomake on lähetetty jokaiselle leirille osallistuneelle lapselle sekä hänen huoltajilleen. Kiusaamista koskeviin kysymyksiin ovat vastanneet pääsääntöisesti kiusaamista kokeneet lapset (ks. LIITE 2), mutta kysymyksiin ovat voineet vastata myös sellaiset lapset, joita ei ole leirillä kiusattu tai jotka ovat seuranneet toisen lapsen kiusaamista vierestä. Toinen tutkimukseni kohderyhmä on kesällä 2014 Leirikesä ry:n kesäleireillä työskennelleet ohjaajat ja apuohjaajat. Tutkimusta tehdessä kaikille leiriohjaajille ja apuohjaajille on lähetetty haastattelukysymykset. Tästä joukosta olen karsinut pois muutaman henkilön, joka on työskennellyt leiriohjaajana vain hyvin lyhyen ajan.

Kaikilla leiriläisillä sekä Leirikesä ry:n ohjaajilla ja apuohjaajilla on ollut mahdollisuus vastata lähettämiini kyselyihin. Kaikki eivät kuitenkaan ole vastanneet haastatteluihin, joka voi johtua monista eri syistä. Leiriarki on hektistä ja päivät venyvät helposti yli 12-tuntisiksi. Raskaiden päivien jälkeen kaikilla leiriohjaajilla ei ehkä ole ollut enää motivaatiota tai jaksamista vastata haastattelukysymyksiin. Muutama leiriohjaaja ilmoitti suoraan, ettei ole kiinnostunut vastaamaan haastatteluun. Osa kieltäytyneistä ei ollut työskennellyt lasten kanssa kesän aikana kuin muutaman viikon toimiessaan muissa tehtävissä suurimman osan kesästä. Osa kieltäytyneistä ei ilmoittanut minkäänlaista syytä sille, miksei halunnut vastata haastatteluun.

Leiriläisille annettiin kotiin lähtiessä kirjekuori, joka sisälsi palautelomakkeen menneestä leiristä. Sama palautelomake oli mahdollista täyttää myös Leirikesä ry:n internetsivuilla. Kyselylomake oli suomenkielinen, mikä on saattanut karsia pois vastauksia sellaisilta perheiltä, jossa vanhemmat eivät ymmärrä suomenkieltä tai eivät mahdollisesti osaa lukea lainkaan. On myös mahdollista, että tietyissä tilanteissa lapsi ei ole halunnut tai muistanut antaa palautelomaketta vanhemmilleen, jolloin siihen vastaaminen on jäänyt. Toisaalta kyselylomake lähetettiin kaikille huoltajille myös sähköpostitse leirin jälkeen. Monisivuiseen vastauslomakkeeseen vastaaminen on myös saattanut tuntua vanhemmista työläältä, mikä on osaltaan saattanut karsia vastauksia. Palautekuoren postimaksu oli maksettu lähettäjän puolesta, joten taloudellisesti vastaaminen oli tehty mahdolliseksi kaikille. Palautelomakkeista saadut tiedot koottiin yhteen elokuun lopulla kaikkien leirien jälkeen. On mahdollista, että kaikki vastaukset eivät ehtineet tähän koontiin mukaan mikäli ne oli lähetetty myöhässä.

5.5 Aineiston analyysi

Aineiston analyysiä on tehty kahdella eri tavalla, sillä tiedonkeruumenetelmänä on ollut kaksi erilaista haastattelu- ja kyselylomaketta. Leiriläisille tarkoitetut haastattelukysymykset oli upotettu osaksi koko Leirikesä ry:n kesäleirien toimintaa koskevaa palautelomaketta. Leiriläisten kyselylomakkeen analysointia on tehnyt itse, sillä sain valmiiksi analysoidut vastaukset Leirikesä ry:n toiminnanjohtajalta Anna-Kaisa Pohjolalta. Koimme tämän järkeväksi ratkaisuksi, sillä vastausten määrä oli niin suuri ja tämä työ olisi joka tapauksessa tehty myös Leirikesä ry:n puolesta. Kyselylomakkeiden vastauksista on muodostettu taulukoita ja avoimien kysymysten vastaukset on koottu aiheittain yhteen.

Leiriohjaajille tehdyt haastattelut on analysoitu teemoittelua käyttäen. Teemoittelussa laadullinen tutkimusaineisto ryhmitellään erilaisten teemojen eli aihepiirien mukaan. Teemoittelussa korostuu lukumäärien sijasta aihepiirien ja sisällön tärkeys. Teemoittelussa voidaan käyttää apuna myös esimerkiksi tutkimusaineistosta esille nousevia sitaatteja johtopäätösten ja tulkintojen tukena. Sitaatti-

en tarkoituksena on antaa lukijalle havainnollistavia esimerkkejä tutkimusaineistosta. Sitaattien käyttöä tulisi kuitenkin tehdä harkiten ja käyttää niitä tehokkeinoina sen sijaan, että niillä haluttaisiin lisätä tekstiin pituutta. Halutessaan tutkimuksen tekijä voi tehdä tutkimusaineistosta teemoittelua apua käyttäen konkreettisen teemakortiston, johon hän kerää otsikoiden alle samankaltaista tietoa esimerkiksi haastatteluista. (KvaliMOTV i.a.) Tätä tutkimusta tehdessä koin luontevaksi tavaksi yhdistellä haastatteluvastauksia teemahaastattelurungon ympärille ja kerätä tietyistä aiheista erikseen lyhyempiä sitaatteja. Tässä tutkimuksessa on halunnut nostaa esiin sekä aikuisten että lasten haastatteluista esille nousseita sitaatteja, jotka mielestäni sitovat tutkimuksen teoriaa ja tutkimusaineistoa yhteen.

6 KIUSAAMINEN KILJAVALLA

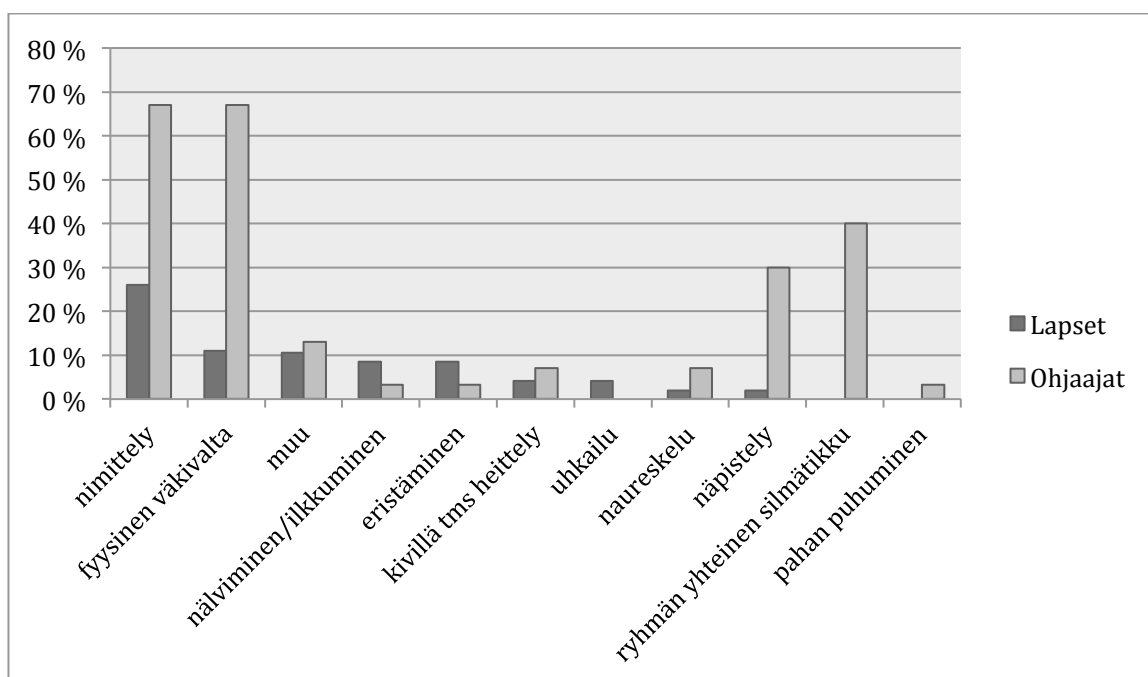
6.1 Leiriläisten ja ohjaajien määritelmiä kiusaamiselle

Minua kiinnosti tutkimusta tehdessäni erityisesti se, poikkeako lasten ja aikuisten tapa määritellä kiusaamista. Perehtyessäni kiusaamiseen minulle tuli selväksi, että kiusaaminen voi olla hyvin monimuotoista ja että se on aina subjektiivinen kokemus. Viime vuonna Leirikesä ry:n leireillä Kiljavalla kiusaamista oli kokenut 11% kaikista leiripalautteeseen vastanneista leiriläisistä. Luku on vajaan prosenttiyksikön matalampi kuin aikaisempina vuosina (Leirikesän asiakaspalaute 2013.) Lapsilta kysyttiin, millaisissa tilanteissa heitä oli kiusattu ja aikuisilta, mitä kiusaaminen heidän mielestään on. Kysymysten asettelussa on eroja, sillä mielestäni lapsille osoitettu kysymys on selkeämpi ja mahdollistaa lapselle asian pohtimisen oman kokemuksen kautta.

Lasten vastauksissa painottui sanallinen kiusaaminen: ilkkuminen, vaatteiden arvostelu, nimittely, pelottelu ja naureskelu (ks. KUVIO 1). Lapset olivat kokeneet kiusaamista erityisesti niissä tilanteissa kun aikuinen ei ollut paikalla eli esimerkiksi hiljaisuuden jälkeen omassa telttakylässä, vapaa-ajalla tai saunajonossa. Vain muutamat lapset kertoivat joutuneensa fyysisen väkivallan kohteeksi (vaatteista repimistä, kivillä ja kävyillä heittäilyä, potkimista, tavaroiden tuhoamista) ja sekin oli tapahtunut silloin, kun aikuinen ei ollut paikalla.

Aikuiset olivat vastauksissaan (Mitä kiusaaminen sinun mielestäsi on?) eritelleet ansiokkaasti ja monipuolisesti erilaisia tapoja kiusata. Kaikki vastanneet olivat tunnistaneet fyysisen ja henkisen kiusaamisen ja eritelleet konkreettisia esimerkkejä tavoista kiusata. Kuitenkaan he eivät olleet tunnistaneet näitä tapoja kiusata leiriarjessa Leirikesä ry:n kesäleireillä. Ohjaajat ja apuohjaajat olivat leireillä tehneet kiusaamisesta havaintoja melko yksipuolisesti ja vastauksista nousi esiin vain muutama konkreettinen tapa kiusata (fyysinen väkivalta, näpistely, nimittely, silmätikuksi joutuminen). Nämä ohjaajien havainnoimat tavat eivät vastanneet lasten kokemuksia kiusaamisesta.

Kiusaaminen on aina hyvin subjektiivinen kokemus ja aikuisena on välillä vaikea hahmottaa ja ymmärtää, mikä lapsesta tuntuu kiusaamiselta. Leirillä kiusatuiksi tulleet lapset olivat kertoneet erityisesti sanallisesta kiusaamisesta ja henkisestä väkivallasta. Kummitusjuttujen kertominen lasten kesken saattaa aikuisesta tuntua vähäpätöiseltä ja harmittomalta, mutta herkälle lapselle pelottavien juttujen kuunteleminen illalla ennen nukkumaan menoa saattaa olla todellinen painajainen. Osa lapsista nukkuu leirillä ensimmäistä kertaa ilman vanhempiaan ja yöpyminen tapahtuu telttamajoituksessa metsässä. Kummitus- ja kauhutarinoilla pelottelu voi olla todella ahdistavaa, vaikka toinen lapsi ei sitä sellaiseksi tarkoittaisikaan.

KUVIO 1. Kiusaaminen Leirikesä ry:n kesäleireillä

6.2 Kiusatut lapset –keitä he ovat?

Tutkimuksestani kävi ilmi, että valtaosa Leirikesä ry:n ohjaajista on havainnut erityyppistä kiusaamista Leirikesän leireillä kesällä 2014. Vain yksi vastaajista oli sitä mieltä, ettei leireillä tapahdu lainkaan kiusaamista. Halusin tutkimuksesani selvittää, yhdistääkö joku Leirikesä ry:n kesäleireillä kiusaamisen uhreiksi joutuvia lapsia. Teoriatiedon valossa oli jo selvää, että aggressiiviset, ujut ja yk-

sinäiset sekä erityislapset ovat selvästi muita lapsia suuremmassa riskissä joutua kiusatuiksi. Ohjaajien ja apuohjaajien mielipide puolsi tätä näkemystä, sillä vain muutama vastaaja oli sitä mieltä, ettei kiusattuja lapsia yhdistä mikään erityispiirre. Vastauksista kävi selvästi ilmi, että ohjaajien havaintojen mukaan leirillä kiusaamisen uhreiksi joutuvat useimmin hiljaiset ja ujut lapset sekä sellaiset lapset, jotka poikkeavat muista ulkonäöltään tai käytökseltään. Vastauksissa mainittiin useimmiten ulkonäköön liittyvän kiusaamisen syyksi lapsen tumma ihonväri, erilaiset vaatteet sekä ylipaino. Vain yksi vastaaja oli havainnut, että kiusaaminen liittyi suoraan lapsen kehitysvammaisuuteen.

Ohjaajien haastatteluissa kolmasosa vastaajista kertoi kiusattujen poikkeavan ulkonäöltään muista lapsista. Vastauksissa toistuivat termit ”erilaisuus” ja ”outo”, mitkä eivät sinänsä ole kovin informatiivisia. Erilaisuus ja outous ovat myös hyvin subjektiivisia asioita ja niiden määrittelemisen on vaikeaa. Jokainen yhteisö ja ryhmä muodostaa itse omat norminsa ja ikään kuin päättää, mikä siinä ryhmässä on normaalia tai tavallista. Tämä ilmiö on havaittu myös koulukiusaamiseen liittyvissä tutkimuksissa. (Haara 2007,19–22.) Vaikka tumma ihonväri oli mainittu yhtenä syynä tulla kiusatuksi, eivät suinkaan kaikki leireille osallistuneet tummaihoiset lapset tulleet kiusatuiksi. Kyseessä on pitkälti lapsiryhmän kollektiivinen päätös siitä, ketkä hyväksytään mukaan ryhmään ja kuka halutaan jättää ulkopuolelle. Havaintojeni mukaan sama lapsi on saattanut osallistua kesän aikana kahdelle kesäleirille ja on joutunut toisella leirillä pahasti kiusatuksi kun taas toiselle leirillä sama lapsi on saanut monta uutta ystävää.

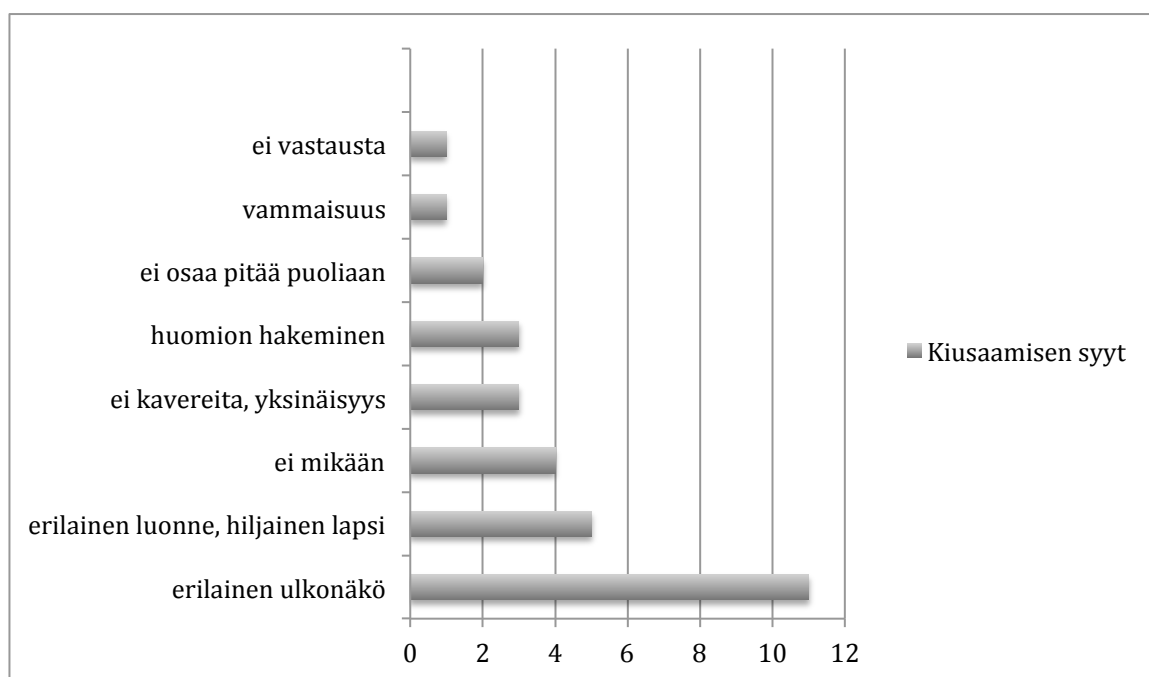
Mielestäni oli erittäin mielenkiintoista havaita, että vain yksi ohjaaja piti kehitysvammaisuutta syynä sille, että lapsi joutui kiusatuksi. Lisäksi lapsilta kerätyissä lomakkeissa ei mainittu kehitysvammaisuutta kertaakaan syyksi kiusaamiselle. Kehitysvammaisuus on kuitenkin omien havaintojeni mukaan useimpien vammattomien lasten mielestä erilaisuutta ja osa lapsista vierastaa kehitysvammaisia paljonkin. Leirikesän järjestämä leiri saattaa olla monelle lapselle ensimmäinen paikka, jossa pääsee tapaamaan ja tutustumaan kehitysvammaisiin lapsiin. Sen vuoksi olikin hyvin yllättävää, ettei se kuitenkaan ollut syy tulla kiusatuksi. Leirikesän leireillä kehitysvammaiset lapset osallistuvat kaikkeen toimintaan samalla tavalla kuin kaikki muutkin lapset. Viime vuosien ajan Leirikesän leireillä

on panostettu erityisen paljon siihen, että kehitysvammaisten lasten telttakylä toimii mahdollisimman tiiviisti yhteistyössä toisten telttakyläiden kanssa ja joillakin leireillä on kokeiltu myös ”ystävyystelttakylä”-toimintaa. Usein leirin aluksi on ollut myös tapana jutella lasten kanssa kehitysvammaisuudesta ja siitä, mitä se tarkoittaa. Oman kokemukseni mukaan lapset tietävät kehitysvammaisuudesta melko vähän, mutta ovat kuitenkin pääsääntöisesti uteliaita ja suhtautuvat asiaan avoimesti. Tutkimustuloksieni valossa voikin olettaa, että ohjaajien avoin suhtautuminen, yhdessä vietetty aika ja kehitysvammaisuudesta kertominen on tuottanut tulosta.

Käytökseltään ja ulkonäöltään poikkeavat lapset altistuvat varmasti kiusaamiselle useammin kuin muut lapset (ks. KUVIO 2), mutta kyselyn tuloksiin saattaa vaikuttaa myös aikuisten ennakkokäsitys kiusatusta lapsesta. Kiireisen leiriarjen keskellä lapsiryhmän havainnointiin ja lasten keskinäisten suhteiden ja kiusaamisen huomioiminen saattaa jäädä huolellisimmaltakin ohjaajalta välillä liian vähäiseksi. Tällöin huomio kiinnittyy helpommin niihin lapsiin ja tilanteisiin, jotka aikuinen jo ennalta määrittelee riskitapaukseksi. Kiireessä on helppo syyllistyä ajattelemaan stereotyyppisesti ”hiljainen pulska tyttö on uhri vs. äänekäs poika on kiusaaja” kun pinnan alla lapsiryhmässä saattaa tapahtua jotain aivan muuta. Lisäksi ne ilmiselvät kiusaamistapaukset, joissa yksi lapsista kokee suoraa fyysistä tai henkistä väkivaltaa jatkuvasti, on helppo huomata kiireenkin keskellä. Ilkeät katseet, selän takana hihittely tai ryhmästä eristäminen ei kuitenkaan näyttäydy aikuisille leirin aikana lainkaan, ellei lapsi itse uskalla tulla sitä ohjaajille kertomaan.

Monissa ohjaajien haastatteluvastauksissa nousi esiin myös se, että kiusatuiksi saattavat helpommin joutua sellaiset lapset, joita kiusataan jo ennestään esimerkiksi koulussa tai harrastuksissa. Monessa vastauksessa ohjaaja kertoi, että lapsi oli tullut juttelemaan kahden kesken ohjaajan kanssa vaikkapa koulussa tapahtuvasta kiusaamisesta tai muista vaikeista asioista, joita leirin ulkopuolisessa arjessa tapahtuu. Ohjaajat kokivat, että nämä keskustelut toimivat välillä väylänä siihen, että aikuisen oli helpompi ottaa puheeksi mahdollinen leirillä tapahtuva kiusaaminen, kun luottamus lapsen välillä oli syntynyt. Toisaalta kuviossa 1 mainitut syyt, jotka yhdistävät leirillä kiusattuja, ovat pitkälti samoja, joi-

den takia lasta saatetaan kiusata juuri vaikkapa koulussa. Lisäksi lapsi, jolla on pitkä historia koulukiusattuna saattaa käyttäytyä jo leirin alusta lähtien ujosti ja alistuvasti, vaikkei siihen varsinaisesti olisi mitään syytä.

KUVIO 2. Kiusaamisen syyt.

6.3 Missä ja milloin kiusaamista tapahtuu?

Tutkimukseni mukaan kiusatuiksi tulleet lapset olivat kertoneet, että kiusaamista tapahtui erityisesti silloin, kun aikuiset eivät olleet paikalla lasten kanssa. Tällaisia tilanteita ovat leirillä esimerkiksi hiljaisuus nukkumaanmenon jälkeen tai ennen herätystä, vapaa-aika omassa telttakylässä sekä siirtymätilanteet esimerkiksi saunaan. Näissä tilanteissa aikuisia on toki leirissä, mutta esimerkiksi yöaikaan leirissä kiertää vain yksi yövalvoja. Myös haastatteleman ohjaajat kertoivat tietävänsä, että kiusaamista saattaa tapahtua silloin, kun he eivät itse ole lasten kanssa. Tällöin kiusaamiseen puuttuminen on luonnollisestikin vaikeaa, sillä kukaan aikuinen ei ole näkemässä tilannetta ja siitä kertominen jää kiusatun tai toisten lasten tehtäväksi. Tästä voi myös vetää johtopäätöksen, että kiu-

saajat eivät toimi hetken mielijohdeesta tai ”vitsillä”, jos he useimmiten valitsevat kiusaamiselle hetken, jota aikuiset eivät ole seuraamassa. Kiusaajat siis tietävät toimivansa väärin ja valitsevat kiusaamiselle hetken, jolloin kiinnijäämisen mahdollisuus on mahdollisimman pieni.

Vastaavanlaisia tuloksia on saatu myös koulukiusaamista koskevissa tutkimuksissa. Esimerkiksi Vaasan yliopiston toteuttamassa tutkimuksessa (Mäntylä, Kivelä, Ollila & Perttola 2013, 33–35.) kävi ilmi, että riski joutua kiusatuksi kouluympäristössä oli silloin, kun aikuisia ei ollut paikalla tai paikalla oli vain muutama aikuinen suurta lapsiryhmää kohden kuten välitunnilla, koulumatkalla tai ruokautunnilla. Leirilläkin näissä tilanteissa yksittäisen lapsen käytös tai olemus tietyllä tavalla korostuu ja se saattaa antaa alkusysäyksen kiusaamiselle. Yhteisen leiriohjelman aikana, vaikkapa salapoliisiohjelmassa, kaikki lapset pyrkivät yhdessä samaan päämäärään ja lasten käyttäytyminen määräytyy enimmäkseen meillä olevan aktiviteetin mukaan – yritetään yhdessä ratkaista leiriohjelman ”pahis” tai ratkotaan ryhmänä salakielellä kirjoitettua mysteeritekstiä. Lapset ovat yleensä hyvin innostuneita ohjaajien järjestämästä leiriohjelmasta ja siihen heittäytyminen usein häivyttää lasten välisiä eroja ja erilaisuutta. Ohjelmassa toimivat yhdessä isot ja pienet leiriläiset ja myös kehitysvammaiset leiriläiset osallistuvat ohjelmiin muiden leiriläisten mukana.

Leirillä on väistämättäkin aina niitä tilanteita, jolloin aikuiset eivät voi valvoa lasten tekemisiä koko ajan. Hyvänä esimerkkinä tästä on aikaiset aamut tai myöhäisilta, kun lapset ovat menneet nukkumaan ja leirissä kiertää vain yövalvoja. Yövalvojan lisäksi jokaisella telttä-alueella (max. 60 lasta) nukkuu ohjaaja, jonka tehtävänä on olla lasten saatavilla akuuteissa tilanteissa hiljaisuuden aikaan. Ei olisi mielekästä, että jokaisessa telttakylässä (max. 20 lasta) valvoisi läpi yön yksi aikuinen kiusaamistapausten selvittämistä varten. Ohjaajien on voitava luottaa siihen, että leirissä ei kiusata tai aiheuteta harmia silloinkaan, kun hän itse ei ole paikalla. Ohjaajien tulisi rakentaa luottamusta lasten välille niin, että mikäli kiusaamista kaikesta huolimatta tapahtuu esimerkiksi ilta-aikaan, niin lapset kertovat asiasta heti aamulla, jolloin siitä voidaan keskustella yhdessä vaikkapa telttakylähetkessä samana päivänä. Näiden tilanteiden ratkaisemiseksi

myös ohjaajien välinen tiedonkulku on hyvin tärkeää, jotta ohjaaja saa kuulla yön tapahtumista myös yövalvojalta ja telttä-alueella nukkuneelta ohjaajalta.

7 OHJAAJAN ROOLI KIUSAAMISTILANTEISSA

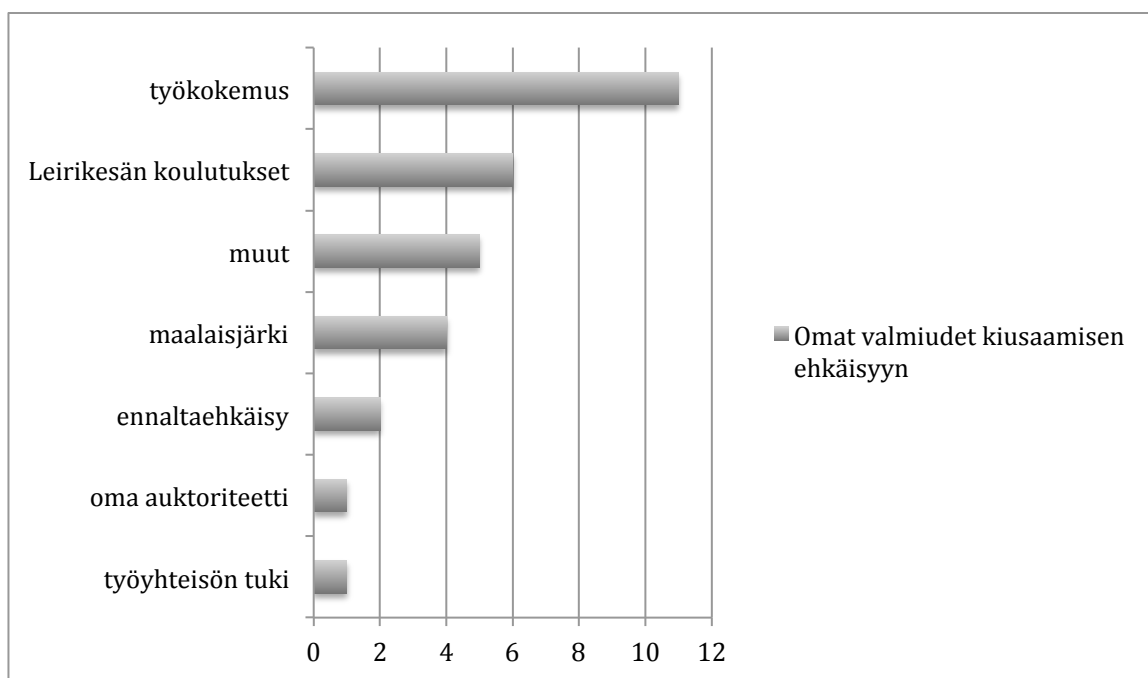
7.1 Ohjaajien valmiudet ennaltaehkäistä ja puuttua kiusaamiseen

Tärkein valmius kiusaamistilanteisiin puuttumiseen on mielestäni se, että ohjaajana tiedostan, että kiusaamista voi tapahtua (Ohjaaja 2014).

Tämän opinnäytetyön yhtenä tarkoituksena on löytää keinoja kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseen Leirikesä ry:n kesäleireillä. Siksi halusinkin kartoittaa haastattelun avulla ohjaajien omia näkemyksiä omista valmiuksistaan ennaltaehkäistä ja puuttua kiusaamiseen Leirikesä ry:n kesäleireillä. Aikaisempina vuosina ohjaajat ja apuohjaajat ovat antaneet itselleen melko hyvän arvosanan kiusaamistilanteiden hoitamisessa, kun kesän loppuksi on kerätty henkilökunnalta palautetta menneestä kesästä. (Leirikesän henkilökuntapalaute 2013.) Yleisesti ottaen kaikki haastatteleman ohjaajat pitivät tutkimuksen aihetta hyvin tärkeänä ja heidän mielestään kiusaamiseen puuttuminen on tärkeä osa leirityötä. Haastatteleman ohjaajat tiedostivat, että kiusaamista todella tapahtuu ja yllä oleva sitaatti kiteyttääkin mielestäni hyvin ohjaajien yleisen mielipiteen asiasta.

Useimmissa ohjaajien haastatteluissa nousi melko samankaltaisia perusteita omille valmiuksille toimia kiusaamistilanteissa –osa oli kartuttanut kokemusta ja tietoa omien opintojen ja aikaisempien työpaikkojen kautta ja myös maalaisjärki mainittiin useammassa vastauksessa (ks. KUVIO 3). Aikaisempi työkokemus nousi selvästi suurimmaksi yksittäiseksi tekijäksi hyvien valmiuksien omaamiseksi. Myös Leirikesä ry:n järjestämät koulutukset keväällä ennen leirien alkua koettiin hyödyllisiksi ja tärkeimmäksi tiedonlähteeksi kiusaamisen ennaltaehkäisyssä ja siihen puuttumiseksi. Koulutuksia järjestetään kahtena viikonloppuna enne kesää ja niihin osallistuminen on erittäin suotavaa joskaan ei pakollista.

KUVIO 3. Ohjaajien valmiudet kiusaamisen ehkäisyyn ja siihen puuttumiseen

Viidesosa kaikista vastaajista kertoi, että heillä kyllä oli hyvätkin valmiudet ennaltaehkäistä ja toimia kiusaamistilanteissa, mutta leirillä heillä ei yksinkertaisesti ollut aikaa käyttää näitä taitoja. Nämä vastaajat kertoivat, että tiesi kyllä leirillä tapahtuvasta kiusaamisesta, mutta he eivät kiireen ja liian suurten lapsiryhmien takia ehtineet puuttua kiusaamiseen. Alla oleva siteeraus on mielestäni oivallinen kuvaamaan tällaisia vastauksia. Vaikka siinä haastatteleman ohjaaja arvioikin omat valmiutensa kiusaamiseen puuttumiseen riittäviksi, ei hän kuitenkaan pysty niitä käyttämään. Mielestäni silloin ohjaajan valmiudet eivät ole lainkaan riittävät, sillä valmiuksia tulisi myös voida käytännössä käyttää. Lisäksi mielestäni on ristiriitaista, että sitaatin ohjaaja kertoo valmiuksiensa olevan hyvät, mutta tuntee itsensä kuitenkin avuttomaksi. Kiireeseen vedonneet ohjaajat kertoivat, että haastavat lapset ja kiireinen leiriohjelma vei heidän aikansa ja huomionsa kiusaamiselta. Yksi vastaajista oli myös sitä mieltä, ettei mitään toimenpiteitä kiusaamisen ehkäisemiseksi tai siihen puuttumiseksi tarvita, sillä hänen oma auktoriteettinsa riittää estämään kiusaamisen kokonaan. Lisäksi yksi vastaaja oli sitä mieltä, ettei Leirikesä ry:n kesäleireillä tapahdu kiusaamista lainkaan.

Koen valmiuksieni riittävän, mutta leireillä on niin kiire, että ei aina pysty seuramaan tilannetta. Varsinkin, jos on paljon haastavia lapsia ryhmässä. Siitä tulee riittämättömyyden tunne, ja pelkään, että osa kiusaamistilanteista ei tule koskaan aikuisten tietoon. Tunnen itseni helposti avuttomaksi kiusaamistilanteessa... varsinkin silloin, jos kiusaaminen jatkuu keskusteluista huolimatta. (Ohjaaja 2014.)

Osa ohjaajista toi esille vastauksissaan myös kesällä 2014 muuttuneet uudet työajat, joiden myötä lapsiryhmässä (=telttakylässä) on enemmän aikuisia kuin aikaisempina kesinä, mutta vastaavasti yksi aikuinen viettää lyhyemmän ajan oman lapsiryhmänsä kanssa leirin aikana. Tätä ryhmää kuvaan kuviossa 3 termillä ”muut”. Nämä ohjaajat kertoivat uuden työaikajärjestelyn vaikuttavan erityisesti siihen, ettei välttämättä oppinut tuntemaan lapsia samalla tavalla kuin aikaisempina kesinä ja siten lapsiryhmän keskinäisen dynamiikan kehittymisen seuraaminen oli entistä vaikeampaa. Työjaksojen lyhyys vaikutti ohjaajien mukaan myös ilmitulleiden kiusaamistilanteiden ratkaisemiseen negatiivisesti. Kun kiusaamistilanne oli paljastunut ohjaajalle ja hän alkoi selvittää sitä, saattoi käydä niin, että aikuisen työjakso loppui ennen kuin koko kiusaamistapaus oli saatu selvitettyä loppuun. Toisaalta vaikka tapaus oli ehditty selvittää ohjaajan ollessa vielä leirissä, ei kukaan aikuinen välttämättä enää seurannut tilannetta leirin loppua kohden ja lapset jäivät ”oman onnensa nojaan” kiusaamistapauksen kanssa.

Minulla on ihan hyvät valmiudet kiusaamisen ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi, mutta leirin hektisessä arjessa ei tunnu ehtivän keskittyä näihin enemmän aikaa ja energiaa vaativiin, ikävämpiin työtehtäviin (Ohjaaja 2014).

Joissakin haastatteluvastauksissa nousi esiin myös se, että ohjaajat kokivat kiusaamistilanteisiin puuttumisen ikävänä asiana, johon puuttuminen ei ollut heille mieluisaa. Näillä ohjaajilla oli omasta mielestään hyvät tai melko hyvät valmiudet ehkäistä ja puuttua kiusaamiseen, mutta he kokivat sen työläänä ja ikävänä, joten he eivät käyttäneet valmiuksiaan vaan keskittyivät leirillä tekemään jotain mieluisampaa. Vaikka sitaatissakin ohjaaja perustelee puuttumattomuutta sillä, ettei leirin hektisessä arjessa tunnu ehtivän keskittyä kiusaamiseen, on ehtiminen ja ajankäyttö aina työntekijän päätettävissä. Kiusaamiseen

puuttumisen tulisi ehdottomasti kuulua kiireisessäkin tilanteessa niihin asioihin, joihin kiinnitetään erityisesti huomiota leirillä. Jos ohjaajan mielestä kiusaamistilanteisiin puuttuminen tuntuu vaikealta, olisi silloin hyvin tärkeää panostaa telttakylän ryhmäyttämiseen heti leirin alkuvaiheessa ja tarvittaessa puhua ohjaajakollegan kanssa asiasta.

7.2 Keinoja kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja puuttumiseen

Kiusaamisesta on hyvä puhua jo voimakkaan sävyyn heti leirin alussa että sitä ei tulla sallimaan sekä siihen puututaan heti ja ehdoton nollatoleranssi sen suhteen. Puheella saa jo heti sen tunnelman ettei kannata kiusata tai joutuu ikävyyksiin. (Ohjaaja 2014.)

Mielenkiintoinen asia nousi esille vastauksista, että useampikin ohjaaja näki ennaltaehkäisyyn niin toimivaksi, etteivät he ole joutuneet kohtaamaan kiusaamista lapsiryhmässä silloin, kun he ovat panostaneet erityisen paljon lasten ryhmäyttämiseen ja yhteisten sääntöjen sopimiseen heti leirin ensimmäisinä päivinä. Nämä vastaajat kertoivat hyödyntävänsä erilaisia leikkejä ja kisailua ensimmäisinä leiripäivinä ja pitävänsä säännöllisesti ”fiiliskierroksia” illalla ennen nukkumaan menoa. Myös ryhmäyttävät ja huolellisesti suunnitellut telttakylähetket (lapsiryhmän oma, päivittäinen hetki) ennaltaehkäisivät tehokkaasti kiusaamista. Huolella suunnitellut telttakylähetket mahdollistivat sen, etteivät lapset viettäneet pitkiä aikoja ilman aikuista. Lapset saattoivat ohjaajien mukaan myös jatkaa vapaa-ajalla yhdessä ohjaajan kanssa opittuja leikkejä ja näin puuhastella ryhmänä asioita myös silloin, kun ohjaaja ei ollut paikalla. Hyvin ryhmäytynyt lapsiryhmä ei myöskään käänny yhtä lasta vastaan ja lapsilla on rohkeutta puolustaa oman ryhmänsä lapsia kiusaamistilanteessa.

Kiusaamistilanteen tullessa ilmi ohjaajan olisi tärkeää muistaa, ettei kiusaaminen ole vain kiusaajan ja kiusatun välinen asia, vaan se koskee koko lapsiryhmää eli leiriympäristössä koko telttakylää. Ohjaajien tulisi nähdä kiusaaminen laajempaan, koko telttakylää koskevana ongelmana ja pyrkiä selvittämään kiusaamistilanne niin, että kaikki ryhmän lapsen ymmärtävät kiusaamisen vaka-

vuuden ja huomaavat, että aikuisilla on halua ja keinoa puuttua kiusaamiseen. (Kirves & Stoor-Grenner 2010,10.) Kiusaamistilanteiden käsittely koko lapsiryhmän kanssa voi myös vähentää tulevia kiusaamistilanteita, kun lapset tietävät, että aikuisten mielestä kiusaaminen on vakava asia ja siihen puututaan aina tarvittaessa.

Ensin olen pyrkinyt laittamaan kiusatun ja kiusaajan erilleen, ja keskustellut kummankin osapuolen kanssa tapahtuneesta. Aluksi on tärkeä saada tilanne rauhoittumaan ja molempien näkemys siitä mitä on tapahtunut. Yritän saada kiusaajan ymmärtämään miltä kiusatusta on tuntunut. Kysyn kiusatulta mielipidettä siitä mikä voisi helpottaa tilannetta, esimerkiksi auttaako häntä, jos kiusaaja pyytää anteeksi. Tarkkailen tilannetta erityisen tarkasti jatkossa ja saatan kysellä uhrilta myöhemmin, että onko kaikki nyt ok. (Ohjaaja 2014.)

Ohjatussa leiriohjelmassa aikuiset ovat lapsiryhmän kanssa ja pystyvät ohjailemaan myös lasten keskinäistä vuorovaikutusta esimerkiksi jakamalla tehtäviä lapsille oikeudenmukaisesti tai jakamalla lapset tasaisiin pareihin. Tämä edesauttaa sitä, että jollainlailla toisista lapsista poikkeavat lapset pääsevät helpommin osaksi ryhmää. Ohjaaja voi jakaa leiriohjelmaan liittyvät tehtävät lapsille niin, että jokainen lapsi pääsee jossain vaiheessa ohjelmaa näyttämään vaikkapa jotain erityistaitoaan tai muuten vain ”loistamaan” toisten lasten silmissä. Tämä on omiaan hälventämään ennakkoluuloja lasten välillä ja voi toimia jäänmurtajana ja kiusaamisen ennaltaehkäisyä. Esimerkiksi kesällä 2014 leirille osallistui kehitysvammainen poika, joka osasi soittaa taitavasti kitaraa. Omassa lapsiryhmässäni oli muutama poika, jotka olivat suhtautuneet kehitysvammaisiin leiriläisiin hyvin varautuneesti koko leirin ajan. Kun kitaraa soittanut poika oli esiintynyt iltanuotiolla muille leiriläisille säestäen yhteislaulua, oli oman telttakyläni poikien mielipide muuttunut –heistä oli jännittävää ja hauskaa huomata, että kyseinen poika osasi jotain, mitä kumpikaan heistä ei osannut. Esi-merkki on yksinkertainen, mutta tällainen kokemus voi jättää lapsen pysyvän vaikutuksen loppuelämäksi.

Christina Salmivalli (2000, 43–46.) kirjoittaa kiusaamisen vaikutuksesta lapsen sosiaalisten taitojen kehitykseen ja oman minäkuvan muodostumiseen. Se tulee haastattelemieni ohjaajien havaintoja siitä, että lapset, joilla on jo ennes-

tään pitkä historia kiusattuna, altistuvat muita lapsia helpommin kiusatuiksi myös vaikkapa kesäleirillä. Pitkään torjutuksi joutunut lapsi jää helposti roolinsa vangiksi ja hänestä saattaa tulla vetäytyvä ja passiivinen uusien ystävyssuhteiden solmimisessa. Leirillä vietetty aika on hyvin lyhyt (4–7 päivää), joten tällainen lapsi jää hyvin helposti yksin ja ryhmän ulkopuolelle. Vetäytyvä lapsi saattaa myös vaikuttaa toisten lasten silmissä ylimieliseltä, ilkeältä tai tylsältä. (Salmivalli 2000, 46.) Ohjaajan olisi erittäin tärkeää havainnoida leirin ensimmäisen päivän aikana huolellisesti lapsia ja pyrkiä jakamaan lapset teltoihin (lapset nukkuvat leirin aikana 2–4-hengen teltoissa) niin, että jokaisella olisi mahdollisuus tutustua ja löytää saman henkinen leirikaveri. Leirin edetessä ohjaajien tulisi havainnoida lapsia ja tunnustella leirin sujumista ja tarvittaessa muuttaa lasten kokoonpanoja teltoissa.

7.3 Kiusatun ja kiusaajan kohtelu

Kiusaamisen uhreiksi joutuneet lapset saivat kyselylomakkeessa kertoa, miten olisivat toivoneet aikuisen puuttuneen kiusaamisen leirin aikana. Lapset kertoivat, että aikuinen oli kiusaamisen tultua ilmi puhutellut kiusaajaa ja usein kehoittanut kiusaajaa pyytämään anteeksi tekojaan. Lapset olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä tähän menettelyyn. Kyselylomakkeesta kävi kuitenkin ilmi, etteivät kaikki lapset koskaan halunneet tai uskaltaneet kertoa kiusaamisesta aikuiselle. Tällöin aikuisen on luonnollisestikin lähes mahdotonta puuttua tilanteeseen. Osa vastaajista myös kertoi, että vaikka aikuinen olikin huomannut ja puuttunut kiusaamiseen, se ei kuitenkaan loppunut. Useassa vastauksessa lapset toivoivat myös, että aikuinen olisi vielä selvittämisen jälkeen kysäissyt kiusatulta, miten tilanne on selvittelyn jälkeen edennyt ja onko kiusaamien varmasti loppunut.

Lapset saivat myös kertoa, miten aikuinen oli puuttunut kiusaamistilanteisiin ja mitä mieltä lapsi puuttumistavasta oli. Kysymykseen saivat vastata myös ne lapset, jotka eivät itse olleet joutuneet kiusatuiksi leirin aikana. Nämä vastaukset olivat lähes identtisiä ohjaajien vastausten kanssa heidän arvioidessaan omia toimintatapojaan kiusaamistilanteissa. Erona oli se, että aikuiset olivat vastauksissaan luetelleet enemmän konkreettisia rangaistuskeinoja kun taas lapset oli-

vat kertoneet vain puhutteluista kiusaajan, kiusatun ja ohjaajan välillä. Muutamat lapset olivat vastauksissaan toivoneet, että kiusaajat olisivat saaneet konkreettisemmän rangaistuksen teoistaan.

Sillä tavoin pitäisi puuttua että aikuinen olisi lopettanut kiusaamisen sanonut asiallisesti että pitää lopettaa kiusaaminen siihen paikkaan. Jos kiusaa vielä joutuu vaihtamaan yksin nukkumaan teltaan ja joutuu jäähylle eikä kuule iltasatua. (Leiriläinen 2014.)

Aikuisten haastatteluista rangaistuskeinoina nousi esille esimerkiksi kanttiinikielto (kiellon saanut lapsi ei saa käydä ostamassa herkkuja leirin kioskista ohjaajan määrittelemänä aikana), jonkun hauskan toiminnan kieltäminen määrääjäksi (esimerkiksi disco, yhteinen retki, uinti), soitto kiusaajan kotiväelle sekä ääritapauksissa leirinjohtajan puhuttelu tai leirin keskeyttäminen. Välillä kotiväelle soitettaessa kiusaajan huoltajat ovat järkyttyneitä lapsensa käytöksestä ja kertovat, ettei vastaavanlainen käytös ole lapselle tyypillistä. Joskus kiusatuiksi tulleet lapset saattavat käyttäytyä uudessa ympäristössä täysin päinvastaisesti ja esimerkiksi leirille tullessaan käyttäytyä aggressiivisesti ja kiusata muita lapsia. (Salmivalli 2000, 46–47.)

Hauskojen asioiden kieltäminen saattaa tuntua tehokkaalta rangaistuksesta ja kanttiinikielto onkin Kiljavan leireillä pelätty rangaistus. Kanttiinikielto saattaa olla sopiva rangaistus yksittäisestä rikkeestä, vaikkapa tottelemattomuudesta tai kiroilusta. Ohjaajan olisi kuitenkin hyvä miettiä, onko yhden hauskan asian kieltäminen relevantti rangaistus pidempään jatkuneesta kiusaamisesta. Kiusaamiseen osallistuu usein useampi kuin siitä kiinni jäänyt lapsi ja tällöin vain yhden lapsen rankaiseminen saattaa aiheuttaa katkeruutta ja vain pahentaa asiaa. Ohjaajien olisi hyvä miettiä yhdessä, miten kiusaamiseen voitaisiin puuttua ns. asennemuutoksella, eikä yksittäisellä kiellolla.

Oispa ohjaaja haastatellut kaikkia yksitellen, niin olisi ollut helpompaa kertoa kiusaamisesta (Leiriläinen 2014).

Aina lapset eivät kuitenkaan kerro kiusaamisesta aikuiselle. Syynä tähän voi olla se, että lapsi ei uskalla kertoa sillä hän saattaa pelätä kertomisesta aiheutu-

via seurauksia. Lapsi saattaa pelätä, että kertomalla aikuiselle kiusaaminen vain pahenee ja että häntä aletaan lisäksi pitää kantelupukkina. Kiusattu lapsi saattaa viimeiseen asti toivoa, että kiusaaminen loppuisi itsestään, eikä sen koskaan tarvitsisi tulla julkisuuteen. Erilaisuuteen liittyvässä kiusaamisessa ja nimittelyssä lapsi ei välttämättä halua kertoa tilanteesta aikuiselle, sillä asian puheeksi ottaminen pakottaisi lapsen käsittelemään aikuisen kanssa myös omaa erilaisuuttaan. Kiusaajat perustelevat kiusaamistaan usein sillä, että esimerkiksi töniminen ja nimittely on vain pilaa, eikä sitä oltu tarkoitettu kiusaamiseksi. Tällaisessa tilanteessa kiusatuksi tulleen lapsen voi olla vaikeaa myöntää, että ”pilailu” todellisuudessa tuntui pahalta. (Cantell 2010, 125–127.) Pitkään jatkunut kiusaaminen on myös saattanut muuttaa lapsen minäkuvaa ja itsetuntoa niin, että lapsi uskoo ansaitsevansa kiusaamiseksi tulemisen ja tyyty siten kohtaloonsa. (Salmivalli 2000, 46.)

8 POHDINTA

8.1 Johtopäätökset

Tutkimusta tehdessäni halusin selvittää, mitä keinoja ja valmiuksia ohjaajilla ja apuohjaajilla oli kiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja siihen puuttumiseen kesällä 2014 Leirikesä ry:n leireillä. Kiusaamistilanteiden lisääntyminen oli havaittu Leirikesä ry:ssä jo edellisikesien leiripalautteista ja tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, mitä leiriohjaajat voisivat tehdä toisin, jotta kiusaamistapauksia saataisiin vähennettyä tulevina kesinä. Tutkimusta tehdessäni haastattelin laajasti sekä leirin aikuisia että lapsia saadakseni mahdollisimman monipuolisen kuvan kiusaamistilanteista.

Tutkimuksessa selvisi, että Leirikesä ry:n ohjaajien valmiudet ennaltaehkäistä ja puuttua kiusaamiseen ovat melko hyvät. Leiriohjaajat kertoivat kartuttaneensa osaamistaan paitsi Leirikesä ry:n järjestämässä koulutuksissa myös omissa opiskelu- ja työpaikoissaan sekä muissa omalla ajalla suoritetuissa koulutuksissa, jotka liittyivät esimerkiksi partioharrastukseen. Pyysin ohjaajia ja apuohjaajia kertomaan haastattelutilanteessa ikänsä ja työvuodet leireillä. Tutkimukseni mukaan iällä tai työkesillä ei ollut juurikaan merkitystä ohjaajan valmiuksissa ennaltaehkäistä tai puuttua kiusaamiseen. Osa vanhemmista leiriohjaajista totesi, että on omasta mielestään mahdollisesti voimakkaampi auktoriteetti ja pelottomampi tarttumaan lasten välisiin konfliktitilanteisiin iän tuoman rohkeuden ja kokemuksen myötä.

Omanikin työkokemukseni mukaan arki leirillä on hyvin kiireistä ja esimerkiksi sateinen leiriviikko verottaa entisestään ohjaajien aikaa ja mahdollisuuksia puuttua lasten välisiin kiusaamistilanteisiin. Toisaalta juuri silloin, kun vaikkapa sääolosuhteet leirillä ovat poikkeukselliset (esimerkiksi todella kylmä sää, jatkuva sade), olisi ohjaajan oltava erityisen tarkkana telttakylän tapahtuminen kanssa. Ikävä sää ja jatkuva sade vaikuttaa lasten mielialaan ja pienemmätkin asiat saattavat silloin tuntua lasten mielestä erityisen inhottavilta. Kesällä 2014 sateimpien ja kylmimpien viikkojen aikana ennätysmäärä lapsista valitti koti-ikävää.

Leiriohjaaja ei kuitenkaan voi perustella kiusaamiseen puuttumattomuutta kii-reellä tai muilla hoitamattomilla asioilla. Ohjaajat ovat leirillä lapsia varten ja hei-tä tarvitaan erityisesti silloin kun leiri ei suju ns. käsikirjoituksen mukaan. Leirillä tapahtuvan kiusaamisen ennaltaehkäiseminen on pitkälti kiinni myös ohjaajan viitseliäisyydestä ja halusta panostaa telttakylän ryhmäytymiseen ensimmäisinä leiripäivinä. Hyväksi havaittuja tapoja lapsiryhmän ryhmäytymiseen ovat erilai-set leikit ja pieni kisailu toisia telttakylä vastaan. Tämä on omiaan luomaan ”me-henkeä” ja lapset pääsevät puhaltamaan yhteen hiileen oman ryhmän puo-lesta. Jos lapsiryhmässä tuntuu olevan haastavampia lapsia, voi olla hyvä idea kirjoittaa vaikka ensimmäisenä iltana ylös oman telttakylän yhteisiä sääntöjä konkreettisesti paperille. Olisi myös hyvin tärkeää, että aikuiset puhuvat kiu-saamisesta laajemmin kuin vain kiusaamisena. Varsinkin pienimpien leiriläisten olisi hyvä kuulla konkreettisesti, mitä kiusaamisen leirillä voi olla.

Leirillä kiusaamisen ennaltaehkäisyä ja kiusaamiseen puuttumista helpottaa huomattavasti myös se, että ohjaaja pitää mielessään jatkuvasti kiusaamisen olevan mahdollista kaikkien lasten välillä kaikissa tilanteissa. Lasten aktiivinen havainnointi leikkien, leiriohjelmien ja siirtymätilanteiden aikana voi hyvinkin pal-jastaa kiusaamisen tai kiristyneet välit lasten välillä. Aktiivinen havainnointi aut-taa aikuista huomaamaan nimenomaan sanatonta ja henkistä kiusaamista; elei-tä, ilmeitä ja joukosta eristämistä. (Kirves, Stoor-Grenner 2010, 18–19.)

Tätä tutkimusta tehdessä kävi ilmi, että kiusatuiksi tulleet lapset eivät aina us-kalla tai halua tulla kertomaan kiusaamisesta aikuisille, koska pelkäävät sen vain pahentavan kiusaamista. Tällaisten tilanteiden ehkäisemiseksi olisi tärkeää luoda aikuisten ja lasten välille luottamuksellinen ilmapiiri, jotta kaikkia kiusaa-mistapaukset tulisivat varmasti esille. Ennen nukkumaanmenoa lapsilta voi ky-sellä menneestä leiripäivästä johdattelevilla kysymyksillä ”mikä sinusta oli tä-nään mukavinta?” tai ”tapahtuiko tänään jotain sellaista, josta sinulle tuli paha mieli”. Nukkumaan mennessä olisi hyvä rauhoittaa ilta niin, että telttakylän ai-kuiset ehtisivät kiertää kaikissa teltoissa kyselemässä kuulumisia ja antaen näin lapsille mahdollisuus kertoa mieltä painavista asioista. Oman kokemukseni mu-kaan juuri näissä tilanteissa lapset kertovat herkästi monista mieltään painavis-

ta huolista. Pienimmät leiriläiset saattavat esimerkiksi olla hyvin huolissaan siitä, etteivät ehdi laittaa saunatarvikkeita valmiiksi tai eivät löydä puhtaita vaatteita seuraavaa aamua varten. Lasta ahdistava tilanne on helposti aikuisen hoidettavissa, kun sille on varattu hetki aikaa.

8.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimusetiikka liittyy tutkimusaineiston hankintaan ja tiedonhankintaan liittyvien haastattelujen ja kyselylomakkeiden kysymyksiin. On tärkeää, että kaikki haastatteluihin ja kyselyihin vastaavat sekä heidän mahdolliset huoltajansa ymmärtävät, miksi heiltä halutaan kerätä tietoja ja mihin niitä käytetään. Ketään ei voi pakottaa haastateltavaksi ja haastateltaville täytyy kertoa, kuinka kauan haastattelu kestää ja onko haastattelukertoja enemmän kuin yksi. Haastatteluun osallistuvan on tärkeä myös tietää, ketkä pääsevät lukemaan valmiit haastattelut ja onko niiden perusteella mahdollista tunnistaa haastateltu. (Kuula 2006, 107–108.)

Leiriohjaajat ja apuohjaajat saivat itse päättää, halusivatko osallistua haastatteluun. Kerroin haastattelupyynnön yhteydessä, missä koulussa opiskelen ja mitä varten haluan kerätä tietoja opinnäytetyötäni varten. Leirikesä ry:n työntekijöille oli ilmoitettu haastattelumahdollisuudesta myös ennen leirien alkua leirinjohtajan lähettämässä info-kirjeessä. Halutessaan ohjaajilla olisi ollut mahdollisuus myös jälkikäteen kieltää haastattelunsa käyttö tässä tutkimuksessa. En kirjoittanut keräämiini haastatteluihin haastateltavien nimiä ja olen valinnut tässä opinnäytetyössä käytettävät sitaatit niin, että niistä vastaajan tunnistaminen on erittäin epätodennäköistä. Ohjaajien haastatteluissa kysymykset olivat avoimia, jotka lisäsi vastausten luotettavuutta. Luotettavuutta lisäsi myös se, että minulla oli mahdollisuus kysyä tarkentavia kysymyksiä haastatteluvastauksien tueksi.

Alaikäisten lasten haastatteluja varten (kyselylomake) ei tarvinnut hakea erillistä tutkimuslupaa, sillä lapset saivat kyselylomakkeen mukaansa kotiin, jossa heidän huoltajillaan oli mahdollisuus päättää, osallistuuko heidän lapsensa tähän tutkimukseen. Lapsilta kerätyssä palautteessa oli sekä avoimia että strukturoitu-

ja kysymyksiä, joka lisäsi vastausten luotettavuutta. Olen käyttänyt kyselylomakkeiden avoimista vastauksista keräämiäni sitaatteja ja osittain yhdistellyt useammasta vastauksesta yhden sitaatin, jotta yksittäistä lasta on hyvin vaikea tunnistaa sitaatista. Olen toiminut samoin myös ohjaajien haastatteluvastauksien sitaattien kanssa. Nämä sitaatit on merkitty lähdeluettelossa yksinkertaisesti ”Ohjaaja 2014” sekä ”Leiriläinen 2014”.

Tutkimusaineiston luotettavuuteen vaikuttaa se, millainen joukko vastaajia on valikoitunut leiriohjaajien ja leiriläisten joukosta. Vaikka ohjaajista haastatteluun vastasi noin puolet, on mahdollista että vastaajiksi valikoituvat ne ohjaajat, jotka olivat jo ennestään kiinnostuneita lasten välisistä vuorovaikutussuhteista ja koki kiusaamisen tärkeäksi asiaksi työssään. Haastatteluun vastanneet leiriohjaajat ja apuohjaajat olivat iältään 17–28-vuotiaita ja he olivat työskennelleet Leirikesä ry:n kesäleireillä 1–8 kesää. Keskimäärin vastaaja oli 23-vuotias ja työskennellyt leiriohjaajana kolme kesää. Tutkimusaineiston luotettavuuden kannalta on hyvä, että vastaajien ikähaarukka sekä työkokemus leireillä on mahdollisimman laaja, sillä todennäköisesti vastaajat edustavat esimerkiksi eri koulutusasteita ja osa vastaajista on mahdollisesti jo työelämässä. Kesällä 2014 ohjaajien keski-ikä oli 21-vuotta, joten vastanneiden ohjaajien keski-ikä on myös lähellä kaikkien ohjaajien keski-ikää. Vastaajien eri pituiset työurat Leirikesällä vaikuttavat myös positiivisesti tutkimuksen luotettavuuteen, sillä pitkä työkokemus ja toisaalta uudenlainen näkemys leiriarkeen ovat tärkeitä asioita kiusaamisen havainnoinnissa.

8.3 Opinnäytetyöprosessin arviointi ja oma ammatillinen kasvu

Sosionomiopintojeni alusta lähtien tiesin, että haluan suuntautua lasten, nuorten ja perheiden kanssa tehtävään työhön. Pyrin tekemään kaikki opintoihini liittyvät harjoittelut tätä tavoitetta tukien ja jo opintojeni alusta lähtien mietin mahdollisia opinnäytetyön aiheita ja mahdollista yhteistyökumppania työelämästä. Kevättalvella 2014 opinnäytetyöprosessi alkoi ja otin yhteyttä monivuotiseen kesätyönantajani Leirikesä ry:n. Pohdimme yhdessä toiminnanjohtajan Anna-Kaisa Pohjolan kanssa meitä kumpaakin kiinnostavaa ja hyödyttävää aihetta ja pää-

dyimme kiusaamiseen, sillä se on ajankohtainen ja leirien sujumisen kannalta tärkeä aihe.

Tein töitä tutkimusympäristössä Leirikesä ry:n leireillä kesä-heinäkuussa 2014 ja keräsin samalla ohjaajien ja apuohjaajien haastatteluja. Haastattelukysymykset oli suunniteltu valmiiksi jo keväällä ja ne oli hyväksytetty koulun ja Leirikesän edustajien kanssa. Lapsille suunnatut kysymykset jaettiin leiriltä lähteville lapsille koko kesän ajan kaikilla leireillä. Sain valmiit vastaukset kyselylomakkeisiin elokuun lopulla ja siihen mennessä olin analysoinut suuren osan leiriohjaajien haastatteluista. Tutkimusaineisto oli laaja ja sen analysoinnin jälkeen aloin yhdistellä kevään ja kesän aikana kerättyä teoriapohjaa kohti valmista opinnäytetyötä.

Tuki ja yhteistyö koulun ja Leirikesä ry:n puolesta on ollut tätä tutkimusta tehdessä erittäin tärkeää ja pidän erityisen arvokkaana saamaani palautetta toiminnanjohtaja Anna-Kaisa Pohjolalta. Rakentava ja kriittinen palaute sekä kehitysehdotukset ovat olleet korvaamattomia opinnäytetyöprosessin edetessä. Koin opinnäytetyöprosessin aikana hyödylliseksi myös opinnäytetyöseminaarit ja niiden kautta toisten opiskelijoiden opinnäytetöihin tutustumisen. Eri vaiheissa oleviin töihin tutustuminen ja joidenkin töiden opponointi antoi hyvää vertailupohjaa omalle työlle ja sen etenemiselle.

Opinnäytetyöprosessi kesti noin vuoden ja se haastoi opettelemaan uutta ja heittäytymään uusiin tilanteisiin.

Koin opinnäytetyöni tekemisen erittäin mielekkääksi, sillä toteutin sen yhdessä monivuotisen työnantajani kanssa. Leiriympäristö on sosionomille ja varhaiskasvattajalle ainutlaatuinen paikka tehdä töitä ja haastaa tekijänsä käyttämään laajasti pedagogisia taitoja. Opinnäytetyöni tekeminen Leirikesälle oli mielenkiintoista myös siksi, että kaikki siellä työskentelevät ohjaajat eivät ole varhaiskasvatuksen tai sosiaalialan ammattilaisia, vaan tutkimuksen pohjalta tehdyt johtopäätöksen ja mallit kiusaamisen ehkäisyyn ja siihen puuttumiseen tuli luoda sellaisiksi, että ne palvelevat myös muiden kuin kasvatus- ja sosiaalialojen osajia.

Opinnäytetyöprosessi oli ammatillisessa mielessä kasvun paikka myös tieteellisen tutkimuksen teon ja tieteellisen tekstin kirjoittamisen kannalta. Oman tieteellisen tutkimuksen tekeminen oli pitkäjänteinen projekti, joka vaati paljon aikaa ja paneutumista alusta lähtien. Tieteellisen tutkimusaineiston keruu haastattelujen ja kyselylomakkeen muodossa oli antoisaa ja opetti paljon paitsi teknisesti lomakkeiden teosta myös siitä, miten haastattelutilanteet kannattaa järjestää ja miten haastateltavat valita. Tutkimustulosten analyysi ja tekstin kirjoittaminen tieteellisen tekstin kriteerejä vastaavaksi oli myös uutta ja mielenkiintoista.

Tämän opinnäytetyöprosessin aikana opin luonnollisesti valtavasti kiusaamisesta ilmiönä ja prosessi haastoi katsomaan kiusaamista eri näkökulmista mahdollisimman laajasti. Erityisesti haastatteluja analysoidessa sain paljon uusia näkökulmia ja mielipiteitä kiusaamiseen liittyvissä asioissa. Tiivis yhteistyö työelämätahon kanssa oli myös itselleni uutta, joskin se tuntui alusta asti luontevalta ja helpolta.

8.4 Jatkotutkimus- ja kehittämisasiheet

Leirikiusaamisesta ei ole aikaisemmin tehty opinnäytetyötä tai muuta tutkimusta, vaikka lasten välisiä suhteita ja kiusaamista muissa ympäristöissä on tutkittu etenkin viime vuosina todella paljon. Siksi aihetta olisi syytä tutkia laajemmin ja jatkotutkimuksilla muut leirinjärjestäjät voisivat parantaa lasten viihtyvyyttä ja hyvinvointia leireillä. Lapset viettävät leireillä vapaa-aikaansa, joten koulu-kiusaamiseen liittyvät tutkimukset eivät ole suoraan verrattavissa leireillä tapahtuvaan kiusaamiseen. Mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe voisi vertailla koulussa ja vapaa-ajalla tapahtuvan kiusaamisen eroja.

Tutkimukseni pohjalta voisi jatkaa koulutusmateriaalin suunnittelua Leirikesä ry:n tai muiden leirinjärjestäjien käyttöön. Tutkimukseni pohjalta olisi mahdollista suunnitella materiaaleja esimerkiksi Leirikesä ry:n koulutusviikonloppuja varten tai työstää oppaan, jossa esimerkkitapausten avulla annetaan ohjeita kiusaamistapausten ratkaisuun kesäleireillä. Tutkimuksen pohjalta saadut tiedot kiusaamisen ennaltaehkäisystä ja lasten näkemyksestä kiusaamiseen puuttumi-

sesta olisi myös hyödyllistä saada tulevien kesien leiriohjaajien ja apuohjaajien käyttöön mahdollisimman laajasti. Toivon, että tämä tutkimus haastaisi tulevien kesien ohjaajia ja apuohjaajia miettimään omia toimintatapojaan ja mahdollisesti kokeilemaan uusia keinoja ja tapoja ehkäistä kiusaamista Leirikesä ry:n kesäleireillä. Olen tehnyt tämän opinnäytetyön, jotta siitä olisi hyötyä mahdollisimman monelle ohjaajalle ja ennen kaikkea mahdollisimman monelle tulevalle leiriläiselle!

LÄHTEET

- Cacciatore, Raisa 2007. Aggression portaat. Vammala: Opetushallitus.
- Cantell, Hannele 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus. Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa. Juva: PS-kustannus.
- Hamarus, Päivi 2008. Koulukiusaaminen. Huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Kirjapaja.
- Hamarus, Päivi 2012. Haukku haavan tekee. Juva: PS-kustannus.
- Harjunkoski, Sirpa-Maija & Harjunkoski, Reino 1994. Kiusanhenki lapsen kengissä. Juva: WSOY.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2011. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara Paula 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Jyväskylän yliopisto 2014. Määrällinen tutkimus. Viitattu 7.12.2014 <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/maarallinen-tutkimus>
- Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Pro Gradu –tutkielma. Aro & Lintu 2012. Lasten kokemuksia yksinäisyydestä. Viitattu 7.9.2014 <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/37444/URN%3ANBN%3Afi%3Ajyu-201202231295.pdf?sequence=1>
- Järvinen, Annikki & Järvinen Pertti 2000. Tutkimustyön metodeista. Tampere: Opinpajankirja.
- Kalliala, Marjatta 2008. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Gaudeamus.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Juva: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 1994. Hyvä itsetunto. Juva: WSOY.
- Kirmanen, Tiina 2000. Lapsi ja pelko. Sosiaalipsykologinen tutkimus 5–6-vuotiaiden lasten peloista ja pelon hallinnasta. Väitöskirja. Kuopion yliopisto: Sosiaalitieteiden laitos.

- Kirves, Laura & Stoor-Grenner Maria 2010. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.
- KiVa Anti Bullying Program 2014. KiVa Koulu. Viitattu 11.5.2014 <http://www.kivakoulu.fi>
- Kuula, Arja 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- KvaliMOTV i.a Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Menetelmäopetuksen tietovaranto. Teemoittelu. Viitattu 31.12.2014 http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html
- Lastensuojelulaki 2007/417
- Leirikesä 2014a. Leirikesä ry. Viitattu 25.8.2014 <https://www.leiri.fi/leirikesa-ry/toiminta.html>
- Leirikesä 2014b. Leirit. Viitattu 25.8.2014 <https://www.leiri.fi/leirit/talvileirit.html>
- Leirikesän asiakaspalute 2013. Asiakaspalaute 2013. Kiljavan Leirikesä.
- Leirikesän henkilökuntapalaute 2013. Henkilökuntapalaute 2013. Kiljavan Leirikesä.
- Leiriläinen 2014. Leiriläisten kyselylomakkeista kerättyjä sitaatteja kesällä 2014.
- Leiripalaute 2014. Viitattu 25.8.2014 <https://www.leiri.fi/leirille-lahtijalle/leiripalaute.html>
- Mannerheimin lastensuojeluliitto i.a. Vanhempainnetti. Lapsi pelkää. Viitattu 5.9.2014 http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tukivinkit/lapsi_pelkaa/
- Mäntylä, Niina; Kivelä, Jonna; Ollila, Seija & Perttola, Laura 2013. Pelastakaa koulukiusattu! –koulun vastuu, puuttumisen muodot ja ongelmat oikeudellisessa tarkastelussa. Sastamala: Vammalan kirjapaino Oy.
- Ohjaaja 2014. Ohjaajien haastatteluista kerättyjä sitaatteja Kiljavalla kesällä 2014.
- Psychology today 2014. Bullying, mobbing and the role of the shame. Viitattu 7.9.2014 <http://www.psychologytoday.com/blog/beyond-bullying/201309/bullying-mobbing-and-the-role-shame>
- Repo, Laura 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ennaltaehkäisy. Juva: PS-kustannus

- Saari, Salli; Kantanen, Irja; Kämäräinen, Leena; Parviainen, Kaisa; Valoaho, Sari & Yli-Pirilä, Pia (toim.) 2009. Hädän hetkellä -psykykkisen ensiavun opas. Helsinki: Duodecim, 61–65.
- Salmivalli, Christina 2008. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Juva: PS-kustannus.
- Sosiaaliportti 2014. Ehkäisevä lastensuojelutyö. Viitattu 11.5.2014
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/ehkaisevatyo/>
- Tampereen yliopisto. Sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan laitos. Licensiaatin tutkimus. Eronen, Tuija 2003. ”Suhteissa oloa” Lastensuojelun asiakkaiden omaelämäkerrat häpeän kuvastajina.
- Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Pro Gradu – tutkielma. Haara, Paula 2007. Eläköön erilaisuus! Tutkimus koulu-kiusaamisesta keskustelun teemana väkivallan ehkäisemiseen tähtävissä opetustilaisuuksissa.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014a. Varhainen puuttuminen. Viitattu 11.5.2014
http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tutkimus/ohjelmat/alkoholiohjelma/keino_t/varhainen_puuttuminen
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014b. Lastensuojelu. Viitattu 5.9.2014
http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/peruspalvelut/ehkaiseva_lastensuojelu
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014c. Tuki varhaiskasvatuksessa. Viitattu 19.1.2015
<http://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/varhaiskasvatuspalvelut/tuki-varhaiskasvatuksessa>

LIITE 1: Ohjaajien haastattelukysymykset

Haastattelupäivä?

Ikä?

Leirivuodet?

1. Tapahtuuko Kiljavan kesäleireillä kiusaamista?
2. Mitä kiusaaminen sinun mielestäsi on?
3. Yhdistääkö havaintosi mukaan joku kiusattuja lapsia?
4. Mitä leiriläiset kutsuvat kiusaamiseksi oman kokemuksesi mukaan?
5. Millaisia kiusaamistilanteita olet itse havainnut Kiljavan kesäleireillä?
6. Millaisissa tilanteissa lapsi on tullut kertomaan kiusaamisesta?
7. Mitä keinoja olet käytännössä käyttänyt kiusaamistilanteiden tultua ilmi?
8. Millaisia valmiuksia sinulla on kiusaamisen ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi?
9. Muita ajatuksia?

LIITE 2: Kyselylomake lapsille (tiivistelmä)

Omaan opinnäytetyöhöni liittyvät kysymykset olivat osa laajempaa, koko leiriä ja sen tukitoimia koskevaa asiakaspalautekyselyä. Olen lisännyt liitteeksi vain omaa opinnäytetyötäni koskevat kysymykset. Osa kysymyksistä on väittämiä (1-4), osaan lapsella on ollut mahdollisuus vastata omin sanoin (6, 8-9) ja kahdessa kysymyksessä (5, 7) oli vaihtoehdot.

1. Viihdyin leirillä hyvin.
2. Minulla oli leirillä turvallinen olo.
3. Minulla oli leirillä kavereita.
4. Sain tarvittaessa tukea ja apua.

5. Kiusattiinko sinua leirin aikana?

6. Jos vastasit edelliseen myöntävästi, millaisissa tilanteissa kiusaaminen tapahtui?

7. Mikä seuraavista kuvaa mielestäsi parhaiten asian (=kiusaaminen) käsittelyä?
  - aikuinen puuttui kiusaamiseen ja se loppui
  - aikuinen puuttui kiusaamiseen, mutta se ei loppunut
  - aikuiset eivät huomanneet tai saaneet tietää kiusaamisesta
  - aikuista ei tarvittu, sillä selvitimme kiusaamisen keskenämme
  - aikuiset huomasivat kiusaamisen, mutta eivät puuttuneet asiaan
  - ei mikään näistä

8. Jos vastasit, että aikuinen puuttui tilanteeseen, millä tavalla hän puuttui, eli mitä hän teki?

9. Miten olisit itse toivonut aikuisen puuttuvan tilanteeseen?